



DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 5 kwietnia 2018 r.

Poz. 2381

UCHWAŁA NR XLV/370/2018 RADY MIEJSKIEJ W TOSZKU

z dnia 26 marca 2018 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2018-2021"

Działając na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 z późn. zm.) w związku z art. 87 ust. 1-3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami Gminy Toszek i organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wniosek Burmistrza Toszka

Rada Miejska w Toszku uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2018-2021" w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Toszka.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Toszku

Krzysztof Klonek

Załącznik do uchwały Nr XLV/370/2018

Rady Miejskiej w Toszku

z dnia 26 marca 2018 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY MIEJSKO-WIEJSKIEJ TOSZEK NA LATA 2018-2021



Toszek, marzec 2018

Spis treści

Słowniczek.....	3
1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania formalno-prawne ochrony i opieki nad zabytkami.....	5
3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego	5
3.2. Wewnętrzne uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	13
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	23
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	32
5.2.1. Charakterystyka gminy	32
5.2.2. Historia gminy Toszek.....	36
5.3. Krajobraz kulturowy gminy	37
5.3.1. Zabytki nieruchome gminy Toszek	38
5.3.2. Zabytki ruchome	45
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	45
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	46
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	49
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	50
5.6. Zabytki archeologiczne w wojewódzkiej ewidencji zabytków	62
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	68
6.1. Analiza SWOT	69
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	72
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	79
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	81
9.1. Dotacje.....	82
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	86
9.3. Środki europejskie.....	87
10. Realizacja i finansowanie przez Gminę Toszek z zakresu ochrony zabytków.....	89
11. Bibliografia	94
12. Spis tabel, rysunków i zdjęć.....	95

Słowniczek

GPOnZ - Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2018-2021

u.o.z.o.z. - ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2017 poz. 2187 z późn. zm.)

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość oraz świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Po upływie 20 lat od zapoczątkowania w Polsce przemian ustrojowych pojawiają się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu terytorialnego do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie w/w ustawowego obowiązku.

Przedmiotem GPOnZ jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy miejsko-wiejskiej Toszek. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 u.o.z.o.z. oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Program ten stanowi kontynuację opracowanego Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2014-2017, który został przyjęty Uchwałą nr XXXIX/419/2013 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 20 listopada 2013 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa.

W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi u.o.z.o.z., która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganiu zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Postanowienia ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do postanowień ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ i są one następujące:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania formalno-prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Regulacje prawne w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami - międzynarodowe konwencje dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego, ochrony i konserwacji zabytków oraz ochrony stanowisk archeologicznych, krajowe akty prawne, krajowe i wojewódzkie dokumenty strategiczne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego

1) Najważniejsze konwencje w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- **Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr** (UNESCO, Haga, 1954 r.; Dz.U. z 1957 r., 57.46.212) została ratyfikowana przez Polskę w 1956 r.;
- **II Protokół do konwencji haskiej z 1954 r. sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r.** (Dz. U. z 2012 r., poz. 248);
- **Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury** (UNESCO, Paryż 1970 r.; Dz.U. z 1974 r., Nr 20, poz. 106) została ratyfikowana przez Polskę w 1974 r.;
- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego** (UNESCO, Paryż 1972 r., Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190) ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.;
- **Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego** (UNESCO, 2003 r.; Dz. U. z 2011 r., Nr 172, poz. 1018) przyjęta w 2003 r., ratyfikowana przez Polskę w 2011 r.;

- **Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (UNESCO, Paryż 2005 r.; Dz. U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585) ratyfikowana przez Polskę w 2007 r.;

2) Konwencje i dokumenty dotyczące ochrony i konserwacji zabytków:

- **Karta ateńska;**
- **Karta wenecka;**
- **Karta florencka;**
- **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** (Rada Europy, Grenada 1985 r.; Dz. U. z 2012 r., poz. 210) ratyfikowana przez Polskę w 2012 r.;

3) Konwencje i dokumenty dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych:

- **Karta lozańska**
- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego - konwencja maltańska** (Rada Europy, 1992 r.; Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) Konwencja maltańska została przyjęta w 1992 roku w Valletcie i ratyfikowana przez Polskę w 1996 r.
- **Europejska konwencja krajobrazowa** (Rada Europy; Dz. U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98) Konwencja przyjęta w 2000 r. we Florencji i ratyfikowana przez Polskę w 2004 r.
- **Karta ochrony dziedzictwa cyfrowego** (UNESCO, 2003 r.).

3.2. Wewnętrzne uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w szczególności w:

1) Konstytucji RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”;
- **art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”;
- **art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

2) **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- **art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”;

- **art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”;
- **art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,*
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) dziełami architektury i budownictwa,*
- d) dziełami budownictwa obronnego,*
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) cmentarzami,*

- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
- 2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”;

– **art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) **wpis do rejestru zabytków**, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków:

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Na podstawie decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę;

2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa:

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego;

3) uznanie za pomnik historii:

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego;

4) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;

5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków;

- **art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- **art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów;
- **art. 18:**
 - „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*
 - 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
 - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”;*
- **art. 19:** wskazuje, że:
 - „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:*
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,*
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,*
 - 3) parków kulturowych.*

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”;

- **art. 20** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- **art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”;
- **art. 22:**
 - „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
 - 2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
 - 3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
 - 4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
 - 5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
 - 6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”;
- **art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:
 - 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
 - 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”;

3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy. Ponadto ochrona i opieka nad zabytkami jest konstytucyjnym zadaniem organów władzy publicznej (art. 7 ust. 1 pkt 1, 9, 10, 13 i 18).

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073 z późn. zm.);
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332 z późn. zm.);
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519 z późn. zm.);
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 z późn. zm.);
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 z późn. zm.);
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862);
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1817 z późn. zm.);
- 8) ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774);
- 9) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków;
- 10) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661);

- 11) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanych do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. 2014 r. poz. 399);
- 12) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004 r. nr 124, poz. 1304);
- 13) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. nr 212, poz. 2153);
- 14) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r. nr 30, poz. 259);
- 15) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. 2011 r. nr 89, poz. 510);
- 16) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972);
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują w szczególności przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1506 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

1) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014-2017

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane przy zabytkach.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednolicenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych.

Program ma na celu także zwiększenie społecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

2) Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest *„zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”*.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą;
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
- poprawa warunków działalności artystycznej;
- efektywna promocja twórczości;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

3) Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę;

- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

- 1) Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.
Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.
- 2) Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie;
- wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
- inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO);

- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5) Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

6) Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- 1) ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- 2) wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym;
- 3) wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;

- 4) wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- 1) **wojewódzkim:** Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020, Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000 - 2020, Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+”, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020;
- 2) **powiatowym:** Strategia rozwoju powiatu gliwickiego na lata 2005-2020.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

1) Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020 została uchwalona przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 28 sierpnia 2006 r. Jest to dokument, który określa cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań.

W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do: uczestnictwa w kulturze, efektywnego zarządzania kulturą twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego - w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego - w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Dla celu III, najważniejszego pod względem ochrony zabytków, ustalono następujące kierunki działań:

- rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;

- rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, - tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

2) Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+”

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+” została przyjęta uchwałą nr IV/38.2 2013 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 1 lipca 2013 r. Strategia ta stanowi aktualizację dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020”, przyjętego przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą nr III/47/1/2010 przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 17 lutego 2010 r.

Wizja rozwoju województwa śląskiego w perspektywie 2020+:

Województwo śląskie będzie regionem zrównoważonego i trwałego rozwoju stwarzającym mieszkańcom korzystne warunki życia w oparciu o dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy wykorzystującym zróżnicowane potencjały terytorialne i synergię pomiędzy partnerami procesu rozwoju.

Na podstawie określonej wizji rozwoju wykraczającej poza horyzont czasowy strategii, wyznaczono obszary priorytetowe, cele strategiczne i cele operacyjne, a następnie określono kierunki działań do roku 2020.

W strategii sformułowano cztery strategiczne cele rozwojowe:

Cel I - Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjności i kreatywności;

Cel II - Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie;

Cel III - Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni;

Cel IV - Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

W ramach celu strategicznego III znalazły się kierunki służące wysokiemu poziomowi ładu przestrzennego i efektywnego wykorzystania przestrzeni, a wśród nich jeden, mający bezpośredni związek z opieką nad dziedzictwem kulturowym: „Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych”.

3) Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017 został przyjęty uchwałą nr IV/48/7/2014 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 10 marca 2014 r. Program ten jest trzecim Programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim. Pierwszy program obejmował lata 2006-2009, przyjęty został uchwałą nr II/53/2/2006 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 25 października 2006 r. Następnie opracowana została jego aktualizacja - Wojewódzki programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2010-2013, który przyjęty został uchwałą nr III/48/2/2010 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 17 lutego 2010 r.

Przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte. Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych. Głównym celem programu jest poprawa stanu zachowania zabytków, a także włączenie zabytków w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Program określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

W programie sformułowano następującą misję Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014 - 2017: Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie.

W celu realizacji sformułowanej misji, wyznaczono dwa cele strategiczne, wraz z celami operacyjnymi i kierunkami działań:

Cel strategiczny I - Kształtowanie kulturowego obrazu województwa.

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 - Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.

Cel operacyjny I.2 - Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.

Cel operacyjny I.3 - Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Cel strategiczny II - Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny II.1 - Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny II.2 - Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

Wśród najważniejszych kierunków działań wymieniono między innymi:

- weryfikacja zabytków województwa;
- tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami;
- marketing produktów kulturowych i kulturowo - gospodarczych;
- konserwacja i adaptacja zabytków;
- kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych;
- wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym;
- popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.

4) Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, został uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego 21 lipca 2004 r. Jest to dokument planowania strategicznego, który określa działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, wyznacza cel generalny polityki przestrzennej, który zdefiniowano jako kształtowanie harmonijnej struktury przestrzennej województwa śląskiego, sprzyjającej wszechstronnemu rozwojowi województwa. Ponadto określono sześć celów operacyjnych.

Cele związane z ochroną zabytków i opieką nad nimi zostały ulokowane w ramach dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa, wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej oraz ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych (cele operacyjne I - III).

W ramach pierwszego obszaru wyznaczono kierunek: „Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego”, którego realizacja odbywać się będzie poprzez:

1. Podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpisanie na listę UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego;
2. Tworzenie markowych produktów turystycznych;
3. Tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

W ramach drugiego obszaru wyznaczono dwa kierunki:

1. Promowanie zwartych miast efektywnie wykorzystujących teren;
2. Rewitalizacja miejskich dzielnic.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego prezentuje zestawienie wskaźników monitorowania. Żaden z nich nie odnosi się jednak bezpośrednio do kwestii opieki nad zabytkami.

5) Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim w latach 2006-2020

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020 została przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego 28 sierpnia 2006 r. Dokument zawiera wizję, pola i cele strategiczne oraz kierunki działań w obszarze kultury w województwie śląskim.

Przekonanie o roli kultury dla rozwoju naszego województwa było powodem opracowania prezentowanego dokumentu. Kultura jest bowiem nie tylko jednym z kluczowych obszarów życia społecznego - buduje społeczność świadomą swojej tożsamości, kreatywną i otwartą, lecz także stymuluje rozwój gospodarczy - zwiększa atrakcyjność regionu dla jego mieszkańców, inwestorów i turystów, tworzy nowe miejsca pracy w turystyce i usługach okołoturystycznych, w dynamicznie rozwijających się przemysłach kultury.

Opieka nad kulturą i ochrona jej dóbr jest obowiązkiem administracji publicznej wszystkich szczebli. Zadanie to wykonywane jest przez tworzenie własnych jednostek organizacyjnych - instytucji kultury - wykonujących w imieniu państwa to zadanie lub przez zlecanie go innym podmiotom. Instytucją odpowiedzialną za wdrażanie Strategii jest Zarząd Województwa Śląskiego, który wykonuje zadania przy pomocy odpowiednich wydziałów Urzędu Marszałkowskiego, w tym wypadku Wydział Kultury.

Wyznaczona wizja dla województwa śląskiego to:

1. region zróżnicowany kulturowo, harmonijnie łączący elementy odmiennej tradycji i tożsamości kulturowej, które wynikają z odniesień narodowych oraz specyfiki regionów;
2. region, w którym kultura odzwierciedla i kształtuje podstawowe cnoty obywatelskie (uczciwość, odpowiedzialność, pracowitość, umiejętność społecznej współpracy, otwartość) wpływając pozytywnie na jakość kapitału społecznego;

3. region, w którym kultura jest istotnym elementem rozwoju gospodarczego, zwiększającym konkurencyjność ekonomiczną województwa, dającym szansę na rozkwit społeczno -ekonomiczny, a w efekcie poprawiającym jakość życia jego mieszkańców;
4. region, w którym w sposób innowacyjny wykorzystuje się potencjał twórczy środowiska artystycznego do jakościowej poprawy przestrzeni publicznej, w tym instytucji użyteczności publicznej.

Na podstawie diagnozy oraz analizy bilansu strategicznego - relacji pomiędzy uwarunkowaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi czynnikami ustalono w obrębie pól strategicznych cztery podstawowe cele i odpowiadające im działania ukierunkowane na osiągnięcie założonej wizji.

Pole strategiczne: Kompetencje kulturowe

Cel strategiczny 1: Wzrost kompetencji potrzebnych do (1) uczestnictwa w kulturze [odbiorcy] (2) efektywnego zarządzania kulturą [animatory kultury] i (3) twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej [twórcy].

Kierunki działania:

- 1.1. tworzenie i realizacja programów edukacji kulturowej/ edukacji w zakresie kształtowania kompetencji kulturowych;
- 1.2. edukacja w zakresie zarządzania kulturą - prowadzenie prac badawczych, kształcenie menedżerów kultury;
- 1.3. edukacja środowisk twórczych (do skutecznego radzenia sobie w nowych warunkach organizacyjno-prawnych);

Pole strategiczne: Dostęp do kultury

Cel strategiczny 2: Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego - w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego - w roli twórców treści kulturowych).

Kierunki działania:

- 2.1. zwiększenie i ułatwianie dostępu do uczestnictwa w kulturze;
- 2.2. budowa nowych obiektów kulturalnych i poprawa stanu istniejących obiektów kultury;
- 2.3. poszukiwanie atrakcyjnych sposobów upowszechniania treści kulturowych;
- 2.4. wspieranie programów współpracy ponadregionalnej;
- 2.5. poprawa informacji i promocji kulturalnej;
- 2.6. wspieranie rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego.

Pole strategiczne: Dziedzictwo kulturowe

Cel strategiczny 3: Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Kierunki działania:

- 3.1. rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- 3.2. inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- 3.3. popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- 3.4. rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;

3.5. rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;

3.6. wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);

3.7. tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu;

Pole strategiczne: Treści kulturowe

Cel strategiczny 4: Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Kierunki działania:

4.1. tworzenie warunków oraz instrumentów umożliwiających twórcze działania;

4.2. rozwój szkolnictwa artystycznego i projektowego;

4.3. rozwój współpracy środowisk twórczych z biznesem i jego otoczeniem;

4.4. wspieranie rozwoju wzornictwa przemysłowego i sztuki użytkowej;

4.5. podnoszenie wartości estetycznej i funkcjonalnej przestrzeni publicznej oraz obiektów użyteczności publicznej.

6) Strategia rozwoju powiatu gliwickiego na lata 2005-2020

Strategia rozwoju powiatu gliwickiego na lata 2005-2020 została przyjęta uchwałą nr XXXI/237/2005 dnia 28 kwietnia 2005 r. przez Radę Powiatu Gliwickiego. Jest to kontynuacja Strategii podjętej w 2005 r.

Wśród wyróżnionych potencjałów wymieniono między innymi: atrakcyjność inwestycyjną związaną z interesującą ofertą turystyczną powiatu, dostępną zwłaszcza dla mieszkańców sąsiadujących miast, w tym nagromadzeniem zabytków związanych z rolniczą, przemysłową, magnacką i sakralną przeszłością powiatu i wielowiekową historię miejscowości powiatu jako miejsca ważnych wydarzeń historycznych.

Wyznaczono także pozytywne i negatywne procesy rozwoju zachodzące w powiecie gliwickim, które mają duży wpływ na aktualną sytuację powiatu. Wśród pozytywnych wymieniono między innymi: wzmocnienie pozycji powiatu w otoczeniu poprzez poszerzanie oferty kulturalnej kierowanej do mieszkańców miasta Gliwice i innych miast w otoczeniu oraz rozwijanie funkcji turystycznych.

W Strategii, stworzony został scenariusz ewolucyjnego rozwoju powiatu gliwickiego, w którym w scenariuszu optymistycznym wymieniono zadania związane w dziedzictwem kulturowym, to jest: stworzenie atrakcyjnej oferty kulturalnej i turystycznej powiatu. W przedstawionej analizie SWOT:

- dla Priorytetu 1: Wzmacnianie kapitału ludzkiego powiatu gliwickiego, wśród mocnych stron wymieniono: istnienie lokalnych ośrodków kultury, wzrost liczby mieszkańców świadomych znaczenia pielęgnowania dziedzictwa kulturowego, wśród słabych stron wymieniono: brak środków finansowych na renowację zabytków istniejących na terenie powiatu, niewystarczająca oferta kulturalna.

- dla Priorytetu 2: Poprawa warunków mieszkania na terenie powiatu, wśród mocnych stron wymieniono: aktualne plany zagospodarowania przestrzennego.

- dla Priorytetu 3: Zrównoważony rozwój gospodarczy i turystyczny zapewniający bogatą ofertę produktów i usług, wśród mocnych stron wymieniono: ciekawe zasoby i lokalizacja, atrakcje turystyczne i kulturalne; liczne zabytki i walory przyrodnicze powiatu; wśród słabych wymieniono: niedostateczna wiedza mieszkańców na temat walorów turystycznych, kulturalnych i przyrodniczych powiatu.
- dla Priorytetu 4. Spójność powiatu i powiązania kooperacyjne pomiędzy podmiotami decydującymi o rozwoju powiatu, wśród mocnych stron wymieniono: potencjał, atrakcje gmin (zabytki, lasy, przyroda, wody itp.).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

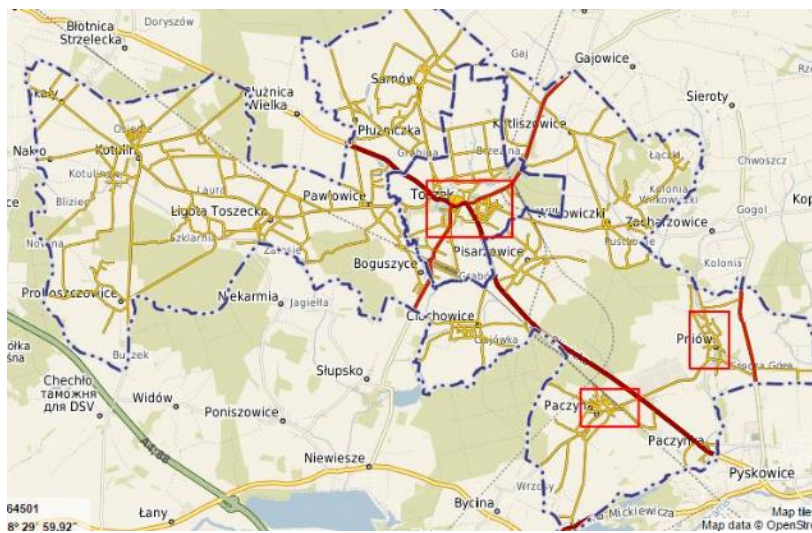
GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

1) Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Toszek do roku 2023

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Toszek do roku 2023 został przyjęty Uchwałą nr XXXIV/277/2017przez Radę Miejską w Toszku dnia 29 maja 2017 r.

W celu stworzenia kompleksowego programu rewitalizacji przedstawiono dokładną diagnozę, opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, cele rewitalizacji oraz opis przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Obszar wyznaczony do rewitalizacji zlokalizowany jest w granicach miasta Toszek oraz w obrębie Sołectw: Pacyzyna i Pniów, co zostało przedstawione na rysunku poniżej.



Rysunek nr 1. Obszar wyznaczony do rewitalizacji

Obszary rewitalizacji wyznaczone zostały na podstawie analizy wskaźnikowej zidentyfikowanych obszarów kryzysowych w sferze społecznej, gospodarczej oraz przestrzennej i środowiskowej, jak również na podstawie badania ankietowego, spotkania warsztatowego oraz konsultacji społecznych. Wyodrębnione obszary charakteryzują się wysokim nasyceniem negatywnych zjawisk społeczno - gospodarczych, co w konsekwencji skutkuje zdegradowaniem funkcji społecznych i gospodarczych, zmniejszeniem potencjału w sferze działalności i aktywności

społeczności lokalnej oraz degradacji infrastruktury mieszkaniowej oraz przestrzeni publicznej. Obszar rewitalizacji obejmuje 5% powierzchni Gminy (poniżej 20%) oraz zamieszkały jest przez 20% populacji Gminy ogółem (poniżej 30%).

Wizja wyprowadzenia obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego (planowany efekt rewitalizacji): „Toszek - gmina turystyki kulturowej”, jako miejsce zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, opartego na wartościach dziedzictwa kulturowego i potencjału turystycznego. Poprzez pobudzenie społeczne i gospodarcze, spowodowane rozwojem turystyki kulturowej nastąpi poprawa wizerunku obszarów wyznaczonych do rewitalizacji oraz zwiększenie poziomu aktywizacji i integracji społeczno - gospodarczej, związanej bezpośrednio z rozwojem przestrzennym, infrastrukturalnym oraz ochroną środowiska naturalnego.

Misją gminy Toszek, umożliwiającą kompleksową i efektywną rewitalizację, jest: aktywizacja i integracja społeczności lokalnej w ujęciu poprawy sytuacji ekonomicznej, zawodowej i społecznej oraz rewitalizacja przestrzeni publicznych w celu wykreowania bezpiecznego i atrakcyjnego miejsca dla mieszkańców, turystów oraz pozostałych interesariuszy Gminy Toszek.

Realizację Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Toszek zaplanowano w formie trzech kierunków interwencji (dziedzin strategicznych). W obszarze ochrony i opieki nad zabytkami wskazano na:

1. Kierunek interwencji (obszar problemowy): Sfera społeczna.

Cel strategiczny: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz aktywizacja i integracja społeczno-kulturalna mieszkańców.

Cel operacyjny: Aktywizacja oraz integracja społeczno - kulturalna i promocja zaangażowania społecznego wśród osób zamieszkujących obszar zdegradowany.

2. Kierunek interwencji (obszar problemowy): Przestrzeń i infrastruktura.

Cel strategiczny: Zwiększenie estetyki, użyteczności i funkcjonalności przestrzeni publicznych atrakcyjnych turystycznie oraz budynków mieszkalnych wraz z przestrzenią okalającą, z zachowaniem walorów naturalnych i środowiskowych oraz dziedzictwa kulturowego miejscowości.

Cele operacyjne:

- Rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej i kulturalnej na obszarze rewitalizowanym.
- Zagospodarowanie i modernizacja obszarów o szczególnym znaczeniu kulturowym i turystycznym.

Ponadto w Programie opisano infrastrukturę turystyczną, stan dziedzictwa kulturowego i zabytków, krajobraz kulturowy oraz strefy ochrony konserwatorskiej.

2) Strategia Rozwoju Gminy Toszek na lata 2013-2020

Strategia Rozwoju Gminy Toszek na lata 2013-2020 została przyjęta Uchwałą nr XXXII/341/2013 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 29 maja 2013 r. W dokumencie wyeksponowano kwestie dotyczące dziedzictwa kulturowego. Wśród obszarów strategicznych działalności władz samorządowych, na drugim miejscu umieszczono Turystykę i Dziedzictwo Kulturowe. Dla obszaru tego zdefiniowano następujący cel strategiczny: „Atrakcyjna turystycznie Gmina Toszek, promująca unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe”.

Dla urzeczywistnienia tej idei wyznaczono trzy cele operacyjne i umożliwiające ich osiągnięcie kierunki działań.

Cel I. Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej gminy, realizowana przez:

- kreowanie atrakcyjnych turystycznie produktów lokalnych,
- organizowanie oferty turystycznej w oparciu o infrastrukturę zamku w Toszku,
- organizowanie wydarzeń kulturalnych i artystycznych w historycznym centrum miasta oraz na terenie gminy,
- wsparcie dla rozwoju i upowszechnienia „zawodów ginących”,
- wykorzystanie znanych postaci związanych historycznie z Toszkiem do kreowania wydarzeń kulturalnych i turystycznych,
- poszerzanie oferty kulturalnej, kierowanej głównie do mieszkańców, w tym stworzenie atrakcyjnych propozycji spędzania czasu wolnego w instytucjach kultury.

Cel II. Zrównoważony rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej, do którego przyczyni się:

- tworzenie, organizacja i promocja szlaków turystycznych,
- lepsze oznakowanie szlaków i obiektów turystycznych i kulturowych - wizualizacja turystyczna,
- współpraca z innymi gminami w zakresie łączenia szlaków i tras w sieci,
- rozwój infrastruktury kulturowej, w tym m.in. budowa, rozbudowa, modernizacja i doposażenie obiektów kulturalnych, pozostających w gestii gminy.

Cel III. Ochrona i lepsze wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, który w założeniach Strategii, zostanie urzeczywistniony przez:

- poprawę poziomu estetycznego okolic Rynku i Podzamcza,
- rewitalizację i włączenie w szerszy obieg gospodarczy Zamku w Toszku oraz terenów okolicznych,
- rewitalizację historycznych i zabytkowych obiektów, w tym m.in. dla celów turystycznych,
- rewitalizację parków miejskich,
- zwiększanie możliwości użytkowania zabytków na cele publiczne oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji,
- współpracę z sektorem biznesu w zakresie wykorzystania potencjału ekonomicznego dziedzictwa kulturowego gminy,
- kultywowanie i promocję tradycji lokalnych oraz twórczości ludowej,
- inicjowanie i wspieranie działań, mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

W Strategii podkreślono znaczenie informacji w życiu współczesnym. Stąd nacisk na intensyfikację działań promocyjnych, rozumianych jako zróżnicowane formy przekazywania informacji na temat gminy i jej walorów przyrodniczych, turystyczno-rekreacyjnych, historyczno-kulturowych a także inwestycyjnych i rezydencjonalnych. Strategia proponuje wdrożenie systemu promocji walorów turystyczno-rekreacyjnych gminy (m.in. promocja produktów lokalnych, zabytków, terenów o wysokich walorach przyrodniczych i turystycznych) oraz wsparcie promocyjne lokalnej oferty spędzania czasu wolnego, sprawny i skuteczny marketing w wymiarze regionalnym, krajowym i zagranicznym, współpracę międzygminną w zakresie spójnego i jednorodnego systemu

promocji, współpracę z partnerami prywatnymi i pozarządowymi, stosowanie technik informatycznych w promocji gminy, stworzenie unikalnego systemu identyfikacji i informacji wizualnej, współpracę z mediami lokalnymi i regionalnymi.

3) Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Toszek na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Toszek na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019 została przyjęta Uchwałą nr XXI/226/2012 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 27 czerwca 2012 r.

Władze gminne doceniają znaczenie środowiska przyrodniczego w życiu społecznym i gospodarczym gminy. Od lat prowadzą skuteczne działania edukacyjne i promocyjne wzmacniające świadomość lokalnej społeczności w kwestii konieczności ochrony środowiska naturalnego, jednocześnie popularyzując jego walory na zewnątrz, co skutkuje rozwojem weekendowej turystyki i rekreacji. Program proponuje różnorodne działania mające na celu poprawę jakości środowiska przyrodniczego regionu. Wymienia także szerokie spectrum inicjatyw związanych z edukacją przyrodniczo - ekologiczną, jakie podejmowane są na terenie gminy. Dużą rolę wśród nich odgrywa edukacja dzieci i młodzieży prowadzona od lat w placówkach oświatowych. W marginalnym stopniu jednak Program wskazuje na powiązania środowiska przyrodniczego z krajobrazem kulturowym, tylko incydentalnie wymieniając dziedzictwo kulturowe przy okazji wzmianek na temat prowadzonych w szkołach z terenu gminy warsztatów wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym w ramach projektów edukacyjnych „Dobry start - dobra przyszłość - wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży Gminy Toszek”, współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Działanie 9.1., czy też „Moja gmina w multimediami”.

Należy podkreślić, że wymieniony w celach krótkookresowych programu postulat tworzenia ścieżek przyrodniczo - dydaktycznych jako elementu tras rowerowych i turystycznych, powinien zostać poszerzony o włączenie w program edukacyjny tych tras obiektów i elementów związanych z dziedzictwem kulturowym: kapliczek, krzyży, kościołów, parków, miejsc pamięci, czy innych obiektów związanych z jakimś istotnym wydarzeniem, czy osobą, itp. Program Ochrony Środowiska stawia również istotny postulat rewaloryzacji parków i terenów zielonych, co jest zbieżne z propozycjami ochrony i rewaloryzacji zabytkowej zieleni, którą postuluje GPOnZ.

4) Program współpracy z organizacjami pozarządowymi

Gmina Toszek od lat współpracuje z organizacjami pozarządowymi. Corocznie uchwalany jest Program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie określający w szczególności formy, zasady i kierunki wzajemnej współpracy. Celem głównym Programu jest kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego i rozwiązywanie problemów społecznych w środowisku lokalnym poprzez budowanie harmonijnej i partnerskiej współpracy pomiędzy samorządem a organizacjami działającymi na terenie gminy.

5) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

Obowiązującym dokumentem jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Toszek przyjęte Uchwałą nr XXVIII/195/2016 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 30 listopada 2016 r. wraz z przyjętym Studium uchwalono zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Toszek, przyjętego Uchwałą nr XLI/393/02 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 10 października 2002 r. zmienionego Uchwałą nr XX/259/08 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 30 września 2008 r.

Studium wytycza kierunki kształtowania i realizacji polityki przestrzennej w gminie Toszek. Tworzy też bazę informacyjną o przestrzeni, umożliwiając koordynację planowania strategii rozwoju społecznego i gospodarczego w zgodności z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zasadami kształtowania ładu przestrzennego w mieście i gminie. W rozdziałach Studium poświęconych środowisku kulturowemu, w sposób wyczerpujący i szczegółowy, omówiono zasób i stan dziedzictwa kulturowego miasta i gminy. Autorzy zebrali w grupy obiekty zabytkowe i elementy krajobrazu kulturowego objęte różnymi formami ochrony prawnej oraz inne obiekty z różnych względów znaczące dla historii i kultury każdej miejscowości wchodzącej w skład gminy: stanowiska archeologiczne, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, zabytki architektury i budownictwa, zabytkowe zespoły architektoniczne, zabytki przemysłu i techniki, zabytkowe zespoły i elementy zieleni kształtowanej (aleje, cmentarze, parki), przydrożne rzeźby, krzyże i kapliczki niekubaturowe oraz miejsca pamięci narodowej.

W dalszym ciągu Studium określono wnioski i wytyczne konserwatorskie dla obszarów i obiektów chronionych. Ustalono strefy ochrony konserwatorskiej i określono zasady postępowania w każdej ze stref:

- Strefa „A” - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej - wyznaczono w obrębie miejscowości: Kotliszowice, Ligota Toszecka, Paczyna, Pniów, Toszek. Strefą tą objęto obiekty wpisane do rejestru zabytków wraz z ich bezpośrednim otoczeniem. Obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej, do bezwzględного zachowania; podejmowanie wszelkich prac w obrębie strefy wymaga wcześniejszych uzgodnień i akceptacji ze strony Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- Strefa „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, zachowanych elementów zabytkowych - objęto zachowane wartościowe założenia przestrzenne zespołów folwarcznych oraz szczególnie wartościowe układy ruralistyczne z zachowaną pierwotną zabudową. Wyznaczono ją w obrębie miejscowości: Ciochowice, Kotulin, Pawłowice, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Proboszczowice. Ochronie podlegają zasadnicze elementy historycznego rozplanowania, charakter i skala zabudowy; w strefie obowiązuje podporządkowanie w zakresie gabarytów i skali nowej zabudowy, skali zabudowy tradycyjnej; wszelkie uzupełnienia zabudowy, remonty, modernizacje i przebudowy winny być uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach. Ustalenia konserwatorskie dla strefy „B” obejmują również obowiązek zachowania historycznych linii zabudowy oraz przekroju ulic i zadrzewienia z historycznym podziałem na działki budowlane.

- Strefa „E” - ekspozycji - została określona we wsiach: Kotulin, Ligota Toszecka, Pniów. Strefa ochrony widoku sylwety wsi i charakterystycznych jej fragmentów (z wyznaczonych miejsc i punktów widokowych oraz odcinków tras komunikacyjnych); Wszelka nowo powstająca zabudowa kubaturowa w strefie (także kształtowanie wysokiej zieleni) powinna posiadać odpowiednią skalę oraz gabaryty nie zagrażające ekspozycji widokowej zespołów zabudowy o wartościach kulturowych.

- Strefa „K” - teren objęty ochroną konserwatorską, obejmuje historycznie ukształtowane formy pokrycia terenu, w szczególności zieleni o wartościach przyrodniczych wraz z obiektami architektonicznymi, podlegające ochronie poprzez utrzymanie ukształtowania i ustalonych elementów oraz ograniczenie swobody przekształceń obszaru.

- Strefa „W” - ochrony archeologicznej, w obrębie miejscowości Ciochowice, którą objęto grodzisko średniowieczne wraz z najbliższym otoczeniem. obejmuje tereny o rozpoznanej zawartości reliktywów archeologicznych, podlegających ochronie konserwatorskiej; na jej obszarze istnieje zakaz wszelkiej działalności budowlanej, nie związanej bezpośrednio z rewaloryzacją terenu. W szczególności zaleca się utworzenie stref „W” ochrony archeologicznej w rejonie nasilonego występowania stanowisk w Kotliszowicach, Kotulinie, Toszku, Wilkowiczkach, Ciochowicach, Ligocie Toszeckiej.

- Strefa „OW” - ścisłej ochrony archeologicznej obejmuje tereny o stwierdzonej zawartości reliktywów archeologicznych podlegających formalnie ochronie konserwatorskiej. W strefie tej znajduje się wielokulturowe stanowisko archeologiczne położone na górze zamkowej, obejmującego teren zamku oraz zbocze wschodnie - nr C/932/68. Na terenie starego miasta w Toszku strefa ochrony archeologicznej „OW” oraz strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” - wyznaczone są w pokrywających się granicach. Na terenie strefy „OW” obowiązuje wymóg nadzoru archeologicznego nad wszystkimi pracami ziemnymi związanymi z inwestycjami (np. zmiana nawierzchni, prowadzenie lub remonty sieci podziemnych, wykopy pod fundamenty i inne). Na obszarze strefy „OW” wszelka działalność inwestycyjna musi być dokonywana pod nadzorem archeologiczno - konserwatorskim. W razie stwierdzenia reliktywów archeologicznych wszelkie prace budowlane i ziemne powinny być przerwane, a teren udostępniony do badań archeologicznych. Ich wyniki powinny decydować o możliwości kontynuowania prac ewentualnie o ich zaniechaniu i zmianie projektów. Na obszarach strefy „OW” należy unikać lokalizowania inwestycji wielokubaturowych i wymagających szczególnych warunków posadowienia (np. palowanie). Przy projektowaniu sieci infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, ogrzewczej, gazowej itp. należy preferować rozwiązania techniczne zmniejszające udział robót ziemnych w prowadzeniu instalacji, stosować w miarę możliwości kanały zbiorcze.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy jako jedną z preferencji polityki przestrzennej władz samorządowych wymieniają ochronę, rekonstrukcję i rewaloryzację budynków objętych ochroną konserwatorską oraz poprawę standardów wyposażenia tej zabudowy. Podkreśla się szczególną rolę zamku toszeckiego w kreowaniu życia kulturalnego gminy.

6) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Toszek

U.o.z.o.z. wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalane w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych,
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Toszek jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Obszar miasta i gminy Toszek w 100% pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, które przyjęte uchwałami Rady Miejskiej w Toszku mają status aktów prawa miejscowego. Wpisanie obiektu zabytkowego lub innego elementu dziedzictwa kulturowego do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest, według obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, formą ochrony prawnej obiektu. Fakt ten niesie za sobą daleko idące konsekwencje, bowiem wszelkie prace podejmowane przy takim obiekcie muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Poniżej, w tabeli nr 1, przedstawiono spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Toszek.

Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

lp.	Nr i data uchwały Rady Miejskiej w Toszku zatwierdzającej miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Nr i data dziennika urzędowego, w który została ogłoszona uchwała	Obszar którego dotyczy uchwała (przybliżona lokalizacja)
1	Nr IV/43/2003 z dn.28.01.2003 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 51 z 09.06.2003 r. poz. 1602	Tereny zainwestowane i rozwojowe miasta Toszek
2	Nr XLI/396/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 843	Tereny zainwestowane i rozwojowe Boguszyce
3	Nr IV/42/2003 z dn.28.01.2003 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 51 z 09.06.200 r. poz. 1601	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Ciochowice
4	Nr XLI/397/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 844	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Kotliszowice
5	Nr XLI/398/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 845	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Kotulin.
6	Nr XLI/399/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 846	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Kotulin - Kotulin Mały
7	NrIV/40/2003 z dn.28.01.2003 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 51 z 09.06.2003 r. poz. 1599	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Ligota Toszecka
8	Nr XLI/400/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 847	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Paczyna.
9	Nr XLI/401/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 848	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Paczynka
10	Nr XLI/402/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 849	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Pisarzowice

11	Nr XLI/403/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 850	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Pawłowice
12	Nr XLI/404/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 5 z 06.02.2003 r. poz. 225	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Płużniczka
13	Nr XLI/405/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 851	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Pniów
14	Nr XLI/406/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 852	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Proboszczowice
15	Nr IV/41/2003 z dn.28.01.2003 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 51 z 09.06.2003 r. poz. 1600	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Sarnów
16	Nr XLI/407/2002 z dn.10.10.2002 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 30 z 10.04.2003 r. poz. 853	Tereny zainwestowane i rozwojowe sołectwa Wilkowiczki
17	Nr XVI/174/2004 z dn.21.05.2004 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 59 z 14.07.2004 r. poz. 1876	Plan gminy (z wyłączeniem terenów zainwestowanych i rozwojowych)
18	Nr XXXV/360/06 z dn.18.04.2006 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 80 z 18.07.2006 r. poz. 2283	zmiana planu, fragment sołectwa Paczyna
19	Nr XXXVII/457/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 285	zmiana planu, fragment sołectwa Boguszyce
20	Nr XXXVII/458/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 286	zmiana planu, fragment sołectwa Ciochowice
21	Nr XXXVII/459/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 287	zmiana planu, fragment sołectwa Kotulin
22	Nr XXXVII/460/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 288	zmiana planu, fragment sołectwa Kotulin (Kotulin Mały)
23	Nr XXXVII/461/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 289	zmiana planu, fragment sołectwa Ligota Toszecka
24	Nr XXXVII/462/2010 z 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 290	zmiana planu, fragment sołectwa Paczyna

25	Nr XXXVII/463/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 291	zmiana planu, fragment sołectwa Pisarzowice
26	Nr XXXVII/464/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 15 z 19.01.2011 r. poz. 292	zmiana planu, fragmentu sołectwa Płużniczka
27	Nr XXXVII/465/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 16 z 19.01.2011 r. poz. 293	zmiana planu, fragment sołectwa Pniów
28	Nr XXXVII/466/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 16 z 19.01.2011 r. poz. 294	zmiana planu, fragment sołectwa Proboszczowice
29	Nr XXXVII/467/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 16 z 19.01.2011 r. poz. 295	zmiana planu, fragmentu sołectwa Sarnów
30	Nr XXXVII/468/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 16 z 19.01.2011 r. poz. 296	zmiana planu fragment sołectwa Wilkowiczki
31	Nr XXXVII/469/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 16 z 19.01.2011 r. poz. 297	zmiana planu, fragment Miasta Toszek
32	Nr XXXVII/470/2010 z dn. 19.10.2010 r.	Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Nr 16 z 19.01.2011 r. poz. 298	zmiana planu, fragment Miasta i Gminy Toszek

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

1. Położenie geograficzne

Gmina Toszek jest gminą miejsko-wiejską położoną w zachodniej części województwa śląskiego, w obrębie rolniczego zaplecza Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Gmina wchodzi w skład powiatu gliwickiego ziemskiego, sytuując się w jego północnej części. Od północy gmina graniczy z gminą Wielowieś, od południa z gminą Rudziniec, a od wschodu z miastem Pyskowice. Zachodnia granica gminy Toszek pokrywa się z granicą województw: śląskiego i opolskiego.

Powierzchnia gminy wynosi 9.853 ha. W jej skład wchodzi miasto Toszek - siedziba gminy oraz 14 sołectw: Boguszyce, Ciochowice, Kotulin, Kotliszowice, Ligota Toszecka, Paczyna, Paczynka, Pawłowice, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Sarnów, Proboszczowice, Wilkowiczki.

Pozostałe miejscowości leżące na terenie gminy Toszek: Bliziec, Brzezina, Grabina, Grabów, Kopanina, Kotulinek (Kotulin Mały), Wilkowiczki - Las, Laura, Łączki, Nakło, Paczynka (osada), Skały, Srocza Góra, Szklarnia, Wrzosa, Zalesie oraz osiedle Oracze.

2. Środowisko przyrodnicze i ukształtowanie terenu

Według podziału geomorfologicznego Polski obszar miasta i gminy Toszek jest usytuowany w południowo-zachodniej części Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, w obrębie makroregionu Wyżyna Śląska i mezoregionu Chełm (część północno-zachodnia gminy) oraz makroregionu Nizina Śląska i mezoregionu Kotlina Raciborska (część środkowa i południowa gminy). Pod względem krajobrazowym obszar gminy można scharakteryzować jako równinny. Jedynie w części północnej krajobraz i rzeźba terenu stają się bardziej urozmaicone, gdzie występuje pasmo wzniesień (Pagóry Sarnowskie) o wysokościach sięgających ok. 300 m n.p.m. Wzniesienia te przecinane są dolinami, którymi płyną ciek wodne. Pod względem geologicznym omawiany obszar położony jest w obrzeżeniu płn. - zach. części Górnośląskiego Zagłębia Węglowego.

Cały obszar gminy Toszek należy do zlewni Odry. Przez omawiany teren przepływają następujące ciek wodne: Potok Toszecki - ciek w zlewni Kłodnicy, uchodzący do zbiornika Pławniowice, Potok Pniowski - uchodzący do Kanału Gliwickiego, Potok Ligocki - uchodzący do Potoku Toszeckiego, Potok Chechelski - uchodzący do Dziedzinki.

Na obszarze gminy Toszek nie występują obszary prawnie chronione poza obiektami uznanymi za pomniki przyrody, których jest siedem: lipa drobnolistna w Wilkowiczkach, buk pospolity w Toszku, trzy dęby szypułkowe w Toszku oraz dwa jesiony wyniosłe w Toszku.

3. Komunikacja

Gmina Toszek posiada dobrze rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną, poprzez rozwiniętą sieć dróg transportu kołowego oraz kolei żelaznych. Przez Toszek przebiega droga krajowa nr 94, która łączy Strzelce Opolskie z aglomeracją górnośląską, co stanowi ważną trasę tranzytową. Największe znaczenie komunikacyjne ma oddalona o 10 km autostrada A4.

4. Turystyka

Z uwagi na położenie przy głównym układzie komunikacyjnym, sąsiedztwo miast Katowickiego Zespołu Metropolitalnego, bogactwo kulturowe i przyrodnicze - gmina Toszek jest atrakcyjna dla turystyki i wypoczynku. Z uwagi na wysokie walory ekologiczne, a także obecność interesujących zabytków, pomników przyrody oraz innych atrakcji posiada realne możliwości rozwoju tej w tej dziedzinie.

W obrębie gminy Toszek zlokalizowane są następujące **szlaki turystyczne**:

- 1) Szlak powstańców Śląskich (oznaczenia niebieskie): Bytom - Zbrosławice - Karchowice - Pniów - Piszczowice - Toszek - Grabina - Płużniczka - Dąbrówka - Strzelce Opolskie „Góra Św. Anny” - Kędzierzyn Koźle - Kotlarnia - Łącza - Sierakowice - Rachowice - Kozłów - Gliwice;

- 2) Szlak Okrężny wokół Gliwic (oznaczenia żółte): Rudy - Sierakowice - Łącza - Rudno - Kleszczów - Tacziszów - Bycina - Ciochowice - Toszek - Oracze - Wilkowiczki - Zacharzowice - Pniów - Pyskowice - Gliwice - Paniówki - Chudów - Rudy;
- 3) Szlak Stulecia Turystyki (ozn. zielone): Rybnik - Wilcza - Nieborowice - Smolnica - Trachy - Sierakowice - Rudno - Pławniowice - Niekarmia - Ligota Toszecka - Płużnica Wielka - Dąbrówka - Świbie - Wielowieś - Tworóg - Miasteczko Śląskie - Tarnowskie Góry;
- 4) Szlak pielgrzymkowy Drogi Św. Jakuba, na terenie gminy przebiega on na trasie Zacharzowice - Toszek - Kotulin;
- 5) Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza Fazaniec, ścieżka znajduje się przy drodze Toszek - Wielowieś i składa się z czterech pól obserwacyjnych.
- 6) Szlak Architektury Drewnianej - w trasę pętli gliwickiej włączona została drewniana dzwonnica z 1679 r., pozostałość po dawnym kościele św. Marcina w Paczynie.

Na obszarze gminy wytyczone są również następujące **trasy rowerowe**:

- 1) Trasa nr 18 - czerwona (Toszek - Płużniczka - płn. granica gminy);
- 2) Trasa nr 384 - zielona (Toszek - Wilkowiczki - Pniów - Srocza Góra - południowa granica gminy);
- 3) Trasa nr 388 - żółta (Toszek zamek - las Fazaniec - Kotliszowice - płn. granica gminy);
- 4) Trasa nr 30 - czarna (Toszek - pld. granica gminy).

5. Imprezy kulturalne

Gmina Toszek od lat organizuje szereg imprez kulturalnych. W większości organizowane są one na terenie najpopularniejszego zabytku - zamku w Toszku. Wśród długiej listy cyklicznych wydarzeń kulturalnych organizowanych na terenie gminy znajduje się:

- 1) **Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej**, I Toszecki Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej odbył się w 2011 r. z inicjatywy ówczesnego proboszcza śp. ks. Mariana Piotrowskiego, przy okazji oddania do użytku - po wielu latach milczenia - zabytkowych organów Moritza Roberta Müllera z 1844 r. Koncerty odbywają się w jedną z niedziel miesiąca od maja do września włącznie o godz. 19.00. w kościele parafialnym św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku;
- 2) **Bieg o Złotą Kaczkę** - organizatorami imprezy są Centrum Kultury „Zamek w Toszku” oraz Toszanka Nordic Team (grupa toszeckich miłośników nordic - walking. Pierwszy raz na 8-kilometrową trasę biegacze i chodźcy wyruszyli w 2015 r.;
- 3) **Dni Toszka** - rokrocznie program jest modyfikowany i różnorodny. Centralnym miejscem obchodów święta miasta jest zamek w Toszku, ale często punktem dodatkowych atrakcji jest rynek lub kompleks boisk sportowych Orlik w Toszku. W trakcie imprezy odbywają się koncerty, spektakle teatralne, występy kabaretowe, zabawy taneczne, kolorowe korowody to tylko niektóre z atrakcji, które czekają każdego roku na mieszkańców i turystów;

- 4) **Brewerie Toszeckie** to wydarzenie historyczne organizowane od 2006 r. w maju przez Centrum Kultury „Zamek w Toszku” we współpracy ze Stowarzyszeniem Choraągiew Ziemi Górnośląskiej z Gliwic. Stałymi punktami wydarzenia są zatem walki rycerskie piesze lub konne, kuchnia dawna, obóz średniowieczny i pokazy tańca dawnego. Podczas Brewerii nie brakuje spektakli teatralnych tych tradycyjnych jak i teatru ognia;
- 5) **Oktoberfest** - organizowany w Toszku nawiązuje do tradycji bawarskiego święta, ale warto zaznaczyć, że po XII edycjach wypracowaliśmy stałe punkty programu, które można zobaczyć tylko u nas. Przede wszystkim jest to czas zacieśniania więzi z partnerami z zagranicy Gminą Hohenau z Niemiec i Miastem Olewsk z Ukrainy;
- 6) **Toszecki Jarmark Adwentowy** - odbywa się w drugą niedzielę grudnia, na uliczkach Toszka ustawiane są kramy z nietuzinkowym rękodziełem.

6. Instytucje kultury i organizacje działające w sferze kultury

Działalność kulturalna prowadzona jest głównie przez Centrum Kultury „Zamek w Toszku”, ul. Zamkowa 10 w Toszku. To samorządowa instytucja kultury, która została powołana w 1977 r. przez Radę Narodową Miasta i Gminy w Toszku jako Gminny Ośrodek Kultury w Toszku. Misją instytucji jest między innymi: diagnozowanie, rozwijanie, zaspakajanie potrzeb i zainteresowań kulturalnych i edukacyjnych społeczeństwa lokalnego oraz działań na rzecz rozwoju kulturowego, współpraca z organizacjami pozarządowymi i grupami nieformalnymi z terenu gminy, zarządzanie zabytkowym zamkiem wpisanym do rejestru zabytków oraz rozwój turystyki i promocja miejsca poprzez wydarzenia historyczne. Niestandardowość funkcjonowania instytucji przejawia się w szczególności w prowadzonej działalności gospodarczej, której zyski przeznaczane są na realizację wielokierunkowych działań z dziedziny kultury i ochrony cennego dziedzictwa kulturowego jakim jest zamek w Toszku.

Na terenie gminy działają także:

- Stowarzyszenie Orkiestra Dęta Kotulin;
- Stowarzyszenie Orkiestra Dęta Toszek;
- Związek Harcerstwa Polskiego - Szczep Harcerski „IGNIS”;
- Mażoretki Magnolia;
- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego - koło terenowe Toszek;
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Toszeckiej;
- Stowarzyszenie „Razem Dla Kotulina”;
- Stowarzyszenie Miłośników Koni „HUBERTUS”;
- Stowarzyszenie Toszeckie Towarzystwo Śpiewacze.

Przykładem cyklicznie organizowanej imprezy kulturalnej w ramach współpracy samorządu z trzecim sektorem (udzielanie dotacji w trybie pozakonkursowym, tzw. „małe granty”) jest „Rajd Szlakiem Zabytków Ziemi Toszeckiej”, który wpisal się na stałe w kalendarium imprez kulturalnych Gminy Toszek.

Gmina od lat współpracuje z innymi organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w szczególności z klubami sportowymi działającymi w zakresie kultury fizycznej:

- Klub Sportowy „Zamkowiec” Toszek;
- Ludowy Klub Sportowy „Przyszłość” Ciochowice;
- Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Paczyna;
- Klub Sportowy Toszecka Akademia Piłkarska;
- Uczniowski Ludowy Klub Sportowy Toszecka Grupa Kolarska;
- Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Ruch” w Pniowie;
- Klub Łuczniczy A3D Toszek.

5.2.2. Historia gminy Toszek¹

Historia gminy Toszek sięga epoki kamiennej o czym świadczą znaleziska archeologiczne. Odkryte monety rzymskie na wzgórzu zamkowym pozwala przypuszczać, że prowadziła tędy jedna z dróg „bursztynowego szlaku”. Fragmenty naczyń znalezione na wzgórzu zamkowym potwierdzają hipotezę o istnieniu w tym miejscu osady z IV i V w. Początki grodu datuje się na IX/X w.

Pierwsza wzmianka o Toszku pojawiła się w dokumencie papieża Innocentego II z dnia 7 lipca 1136 r., który zatwierdzał daniny, jakie arcybiskup Jakub z Gniezna otrzymał ze Śląska i okolic Bytomia. Papież Innocenty II potwierdził w 1201 r. posiadłość dla klasztoru św. Wincentego, w tym kościół św. Piotra usytuowany na wzgórzu w „Tosiecz”.

W 1163 r. Śląsk został przekazany jako odrębne księstwo braciom: Bolesławowi Wysokiemu (panującemu nad Dolnym Śląskiem i Opolszczyzną) i Mieszkowi z dynastii Piastów.

Po śmierci Bolesława kraina opolska, a wraz z nią ziemia toszecka, przypadły jego bratu Mieszkowi Raciborskiemu (1201-1211), a następnie synowi Kazimierzowi (1211-1229), w którego otoczeniu znajdował się kasztelan Jakub z Toszka. Kasztelan toszecki w imieniu Księcia zarządzał całym terenem należącym do zamku toszeckiego. Obszar kasztelanii pokrywał się z obszarem archiprezbiteriatu i obejmował 21 parafii.

W latach 1201-1281 kasztelania toszecka stanowiła część państwa górnośląskiego. Władysław podzielił zaokrąglony Górny Śląsk pomiędzy synów na cztery małe księstwa. Kasztelania toszecka znalazła się na obszarze księstwa kozielsko - bytomskiego. W 1356 r. po śmierci ostatniego księcia kozielsko - bytomskiego, ziemia toszecka przeszła do księstwa cieszyńskiego. Na zamku rezydował Mikołaj Kiczka.

Toszek otrzymał prawa miejskie prawdopodobnie około 1235 r. Dokument z 24 lipca 1321 r. mówiący o „Stefanie, wójcie Toszka” potwierdza fakt, że Toszek na pewno był miastem, bowiem wójt sprawował urząd w mieście założonym na prawie niemieckim. W 1346 r. władzę w Toszku sprawował burmistrz z radą miejską.

W okresie swojej świetności Toszek posiadał mennicę bijącą trakteaty, kwartniki i grosze z herbem miasta, papiernię, hutę szkła, browar, gorzelnię, młyny oraz wytwórnię oleju.

¹ <http://www.toszek.pl/141/156/historia.html>

W 1327 r. książę Władysław Bytomski (1277-1352) złożył hołd lenny królowi Czech i od tego momentu Toszek znajdował się pod zwierzchnictwem czeskim i dzielił losy polityczne Śląska. W 1526 r. zginął bezpotomnie król Czech i Węgier Ludwik II Jagiellończyk (1506-1526), a tym samym na tronie Czech zasiadł arcyksiążę austriacki Ferdynand Habsburg. W ten sposób Toszek przeszedł pod panowanie Habsburgów. Miasta nie ominęły liczne klęski - najazdy Tatarów i Husytów, pożary oraz epidemie. W 1677 r. pożar zniszczył większą część miasta. Od 1742 r. Toszek znajdował się w państwie pruskim, pod niemiecką nazwą „Tost”. Kolejny wielki pożar zniszczył miasto w 1833 r. W okresie międzywojennym, wynik plebiscytu 1921 r. zdecydował o pozostaniu Toszka w Niemczech. Podczas II wojny światowej w marcu 1945 r. miasto zajęły wojska sowieckie. Następnie Toszek przyłączono do Polski.

5.3. Krajobraz kulturowy gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy gminy Toszek został ukształtowany przez czynniki historyczne, geograficzne i przyrodnicze. Największe znaczenie wśród nich miały następujące elementy:

- położenie geograficzne - dorzecze Odry, dobre gleby i warunki klimatyczne sprzyjały rozwojowi rolnictwa, skutkowały powstawaniem osad rolniczych (obfitość obiektów o charakterze dworskim i rezydencjonalnym; założenia ruralistyczne);
- położenie przy głównym europejskim szlaku komunikacyjnym (Via Regia) stworzyło warunki do powstawania grodów i osad handlowych o charakterze miejskim (zamek, średniowieczny miejski układ urbanistyczny);
- burzliwa historia Śląska, który po wymarcu polskich Piastów, przechodził w kolejnych wiekach pod panowanie czeskie, austriackie a w końcu pruskie i niemieckie, doprowadziła do przenikania się wpływów i kultur, co znalazło wyraz w obyczajach, sztuce i kulturze dawnych pokoleń;
- II wojna światowa - działania wojenne nie przyniosły, co prawda, wielkich zniszczeń, następstwem wojny były natomiast zmiany ustrojowe i administracyjne - nowy porządek powojenny skutkował wymianą ludności oraz zmianami własnościowymi obiektów;

- przemiany ustrojowe w Polsce, zapoczątkowane w 1989 r. - ich konsekwencją stała się komunalizacja i prywatyzacja części zabudowy, przywrócenie samodzielności decyzyjnej i kompetencji władzom samorządowym, przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej, co otworzyło nowe możliwości finansowe i organizacyjne w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Z miastem związani są zasłużeni medycy, dla których Toszek był miejscem urodzenia. Pierwszy z nich to Johann Wendt (1777-1845) - niemiecki lekarz pediatra, nauczyciel akademicki związany z Uniwersytetem Wrocławskim, rektor tej uczelni w latach 1823 - 1824, który zmarł we Wrocławiu; autor wielu prac naukowych z dziedziny medycyny. Drugim jest Ludwig Guttmann (1899-1980) - niemiecki lekarz neurolog pochodzenia żydowskiego, który rozpoczynał karierę jako sanitariusz w szpitalu w Królewskiej Hucie a po studiach medycznych we Wrocławiu, został dyrektorem wrocławskiego szpitala żydowskiego. W związku z ogarniającym Niemcy nazizmem, na początku 1939 r. wyemigrował do Wielkiej Brytanii. Początkowo, jako obywatel niemiecki, nie mógł praktykować i zajmował się pracą naukową.

W 1944 r. powierzono mu zadanie stworzenia oddziału dla paraplegików - inwalidów wojennych z drugiej wojny światowej, dla których opracował nowatorskie metody rehabilitacji. Był inicjatorem igrzysk paraolimpijskich. Za swoje zasługi otrzymał tytuł szlachecki z rąk królowej brytyjskiej. Zmarł w Aylesbury, Wielka Brytania².

5.3.1. Zabytki nieruchome gminy Toszek³

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

1. Układ urbanistyczny miasta

Układ wpisany jest do rejestru zabytków. Czytelny pierwotny, owalny zarys miasta, w osi wsch. - zach. Z narożników centralnego prostokątnego rynku i pośrodku krótszych pierzei wybiegają ulice, tworzące układ szachownicowy. Pierzeje zabudowane budynkami dwukondygnacyjnymi w układzie kalenicowym. Ratusz usytuowany w południowo-wschodnim narożniku placu rynkowego.

Zachowany układ parcel z budynkami frontowymi od rynku i oficynami przy ulicach równoległych. Na zachód od rynku kościół parafialny oraz zamek - na wzgórzu, oddzielonym fosą. Na południe od miasta kościół cmentarny.

² Gminny program opieki nad zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2014-2017, Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA

³ Ibidem



Zdjęcia nr 1, 2, 3, 4. Ratusz oraz rynek w Toszku

2. Układy ruralistyczne

Ciekawie prezentują się zróżnicowane układy ruralistyczne wsi ziemi toszeckiej. Dominuje układ przestrzenny ulicówki (Sarnów) i wielodrożnicy (Pisarzowice). Obok nich występują także owalnica, przekształcona w wielodrożnicę (Paczyna) oraz rzadziej spotykana na Śląsku - szeregówka nadbrzeżna (Boguszyce) i regularna, zwarta wielodrożnica, wykształcona, być może, z szeregówki nadbrzeżnej (Ciochowice). W większości wsi dominantami funkcjonalnymi i kompozycyjnymi były: kościół oraz zespół majątku dworskiego, z pałacem lub dworem, zespołem zabudowy folwarcznej a często także, z okazałym parkiem. Rozplanowanie wsi pozostało na ogół czytelne, największe niekorzystne przekształcenia nastąpiły w zabudowie siedzib szlacheckich.

3. Architektura obronna

Najbardziej znanym obiektem zabytkowym ziemi toszeckiej jest zespół zamkowy. Ruiny zamku w Toszku usytuowane są na wzgórzu na zach. od starego miasta. Zamek wzniesiony został na przełomie XIV i XV w. w miejscu XII-wiecznego grodu drewnianego. Budowla przechodziła burzliwe koleje losu - zniszczona w wyniku nawały husyckiej, odbudowana została w latach 1433 - 1480 przez księcia opolskiego Przemysława, po raz kolejny została odbudowana po pożarze i przekształcona w rezydencję nowożytną przez Kaspara hr. Colonnę w latach 1650 - 1666. W późniejszych latach zamek stanowił własność Posadowskich i Adolpha v. Eichendorffa, ojca poety Josepha. Od czasu pożaru w 1811 r. pozostaje w ruinie. Zamek gotycki, z elementami renesansowymi i barokowymi,

na nieregularnym rzucie o owalnym narysie murów. Zachował się budynek bramny i budynek mieszkalny z istniejącą basztą pn. oraz stajnia a po stronie wschodniej - nowożytnie fortyfikacje na rzucie trapezu z czterema bastcjami, bramą i pozostałościami wcześniejszej fosy. Przy bramie, połączony z bastcją, znajduje się tzw. „dom burgrabiego”. Godne wzmianki są również zabudowania tzw. Dolnego Zamku wzniesionego po pożarze w 1811 r. oraz usytuowany w oficynie Domek Bractwa Strzeleckiego.

Z zamkiem związane są dwie legendy. Jedna z nich opowiada o bogactwie właścicieli zamku, Gaschinów, którzy wśród licznych skarbów posiadali również złotą kaczkę, siedzącą na złotych jajkach wypełnionych klejnotami.

W czasie pożaru, który wybuchł w 1811 r., zbudzona ze snu księżna Gizela porwała kaczkę i zbiegła do podziemnego przejścia łączącego zamek z pobliskimi Kotliszowicami.

Loch się zawalił a księżna kaczkę zgubiła, z trudem ratując życie. Na zamku pokutuje również duch białej damy pojawiającej się w pierwszy dzień świąt wielkanocnych. To duch córki strażnika wrzuconej przez okrutnego grafa do lochów, ukazujący się w kolejne rocznice śmierci. Istnienie tych legend stanowi dziś inspirację dla organizatorów licznych imprez odbywających się na toszeckim zamku.



Zdjęcia nr 5, 6, 7 Zamek w Toszku

4. Architektura sakralna

Budownictwo sakralne reprezentują kościół parafialny pw. świętej Katarzyny Aleksandryjskiej wraz z plebanią w Toszku, kaplica cmentarna (obecnie kościół) pw. świętej Barbary w Toszku, kaplica pw. Św. Anny w Ligocie Toszeckiej, kościół pw. św. Marcina w Paczynie (obecnie nieistniejący, na którego miejscu stoi nowa budowla) wraz z drewnianą dzwonnica w Paczynie oraz kościół pw. św. Michała Archanioła w Kotulinie.

W tej grupie znajduje się kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku. Pierwotny wzniesiony po 1163 r. przez premonstratensów wrocławskich. Obecny zbudowany ok. 1450 r., gruntownie przekształcony w latach 1713–1715 z fundacji Johanna Dietricha v. Peterswald. Kościół to późnogotycka, zbarokizowana, trójnawowa, sklepiona bazylika z emporami i pseudotranseptem oraz wydłużonym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dostawioną w 1860 r. wieżą. Wewnątrz bogate wyposażenie z XVIII i XIX w.



Zdjęcia nr 8, 9. Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku



Zdjęcie nr 10. Kościół pw. św. Barbary w Toszku



Zdjęcie nr 11. Kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej



Zdjęcie nr 12. Dzwonnica przy kościele pw. św. Marcina w Paczynie

Drugą budowlą sakralną Toszka jest późnobarokowy kościół cmentarny św. Barbary, zbudowany z fundacji hr. Fr. Kotulińskiego, między 1720 a 1750 r. Kościół uległ spaleniowi w 1833 r. a odbudowany został w 1849 r. Budowla sklepiona, prezentuje ciekawy rzut, z prostokątną nawą i trójlistną częścią wsch.

Warto wspomnieć również kościoły i kaplice znajdujące się w okolicznych wsiach: barokową kaplicę św. Anny w Ligocie Toszeckiej, która powstała dzięki fundacji, wyżej wspomnianego hrabiego Kotulińskiego, kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Kotulinie - wzniesiony przez budowniczego Śliwkę z Zabrzea w latach 1909-1911, w miejscu starego, zniszczonego pożarem, kościół św. Marcina w Paczynie - obecny, wybudowany w 1931 r., wg projektu bytomskiego architekta Ehla, przejął część barokowego wyposażenia pierwotnej świątyni, po której pozostała tylko drewniana dzwonnica z 1679 r.

Warto wspomnieć o klasztorze sióstr Boromeuszek w Toszku. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza powstało we Francji w XVII w. dla niesienia miłosiernej posługi ludziom chorym, ubogim i potrzebującym. W XIX w. przybyły na Śląsk, do Nysy, Siostry ze Zgromadzenia św. Karola Boromeusza dotarły do Toszka w 1901 r. W 1911 r., przy głównej drodze w Toszku (obecnie ul. Strzelecka) w pobliżu kościoła ewangelickiego (ruiny tego kościoła zostały rozebrane w latach 80-tych) zbudowany został Dom św. Józefa dla Sióstr Boromeuszek. Od tego czasu elewacja zewnętrzna budynku praktycznie się nie zmieniła. Na dachu nadal widnieje metalowy krzyż, mury są szare. Obecnie budynek dawnego klasztoru tylko częściowo związany jest z kościołem.

Kościółom często towarzyszą cmentarze oraz zabudowania i obiekty pomocnicze - plebanie, zabudowania gospodarcze a także przydrożne krzyże i kaplice, często poświęcone popularnemu na Śląsku świętemu - Janowi Nepomucenowi, który jak wierzono, strzegł przed powodziami.

5. Cmentarze

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane według reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

W Toszku, oprócz katolickiego cmentarza parafialnego, istnieje także cmentarz komunalny, dawniej ewangelicki. Cmentarz przykościelny znajduje się także w Kotulinie.

W Toszku znajduje się cmentarz żydowski, który mieści się przy ul. Wielowiejskiej. Założony w 1 poł. XIX w., zniszczony podczas II wojny światowej. Cały kirkut otoczony jest kamiennym murem. Na cmentarzu pochowani są Żydzi z Toszka i okolicznych miejscowości. Zachowało się osiem stojących macew, o zróżnicowanej symbolice przedstawień.

6. Zespoły dworskie i pałacowe

Zespoły dworskie i pałacowe stanowią zawsze obiekty atrakcyjne pod względem architektonicznym, często odznaczają się okazałymi gabarytami i wyszukaną formą, wyróżniając się na tle typowego budownictwa wiejskiego.

Na terenie gminy Toszek znajduje się ich kilka, niestety ich obecny wygląd nie przypomina dawnych, świetnych rezydencji. Pozostałości tego rodzaju obiektów znajdujemy w Paczynie, Kotliszowicach i Pniowie. Klasycystyczny dwór w Paczynie powstał ok. 1820 r. Prostokątna, dwutraktowa budowla z osiową sienią i salonem ogrodowym, połączona jest z dwiema oficynami. We wnętrzach zachowały się pozostałości klasycystycznego wystroju. Dworowi towarzyszą zabudowania dworskie, tworząc wraz z nim zespół zabudowy. Obiekty mocno zaniedbane, znajdują się w bardzo złym stanie technicznym.



Zdjęcie nr 13. Dwór w Paczynie

Pałac w Pniowie wybudował generał H.B. von Gröling w 1770 r. Barokowa budowla była rozbudowywana w XIX w. Wzniesiono ją na rzucie prostokąta, z sienią na osi, była dwuipółtraktowa, w części pomieszczeń sklepiona. Pałac otoczony był parkiem krajobrazowym, którego istotnym elementem kompozycyjnym była przecinająca teren parkowy rzeka. Na terenie parku znajdowało się mauzoleum rodu v. Gröling. Pałac został uszkodzony w trakcie działań wojennych w 1945 r. Pozostaje w stanie ruiny.

Pałac w Kotliszowicach zbudowany został w 1861 r. w stylu eklektycznym, wokół niego zachowały się pozostałości parku krajobrazowego i zabudowań gospodarczych.

Wśród zachowanych budowli rezydencjonalnych wymienić należy neogotycki pałacyk w Kotulinie - dziś siedzibę szkoły podstawowej oraz Domu Bractwa Strzeleckiego w Toszku, który mieści się przy ul. Strzeleckiej, obecnie nieużytkowany i jest w bardzo złym stanie.



Zdjęcie nr 14. Pałac - Czworak w Kotliszowicach

7. Zabudowa mieszczańska

Toszecki rynek stanowi centralny punkt układu urbanistycznego miasta. Klasycystyczny ratusz usytuowany jest nietypowo, we wschodniej pierzei placu. Budowla klasycystyczna, pierwotna wzniesiona w 1767 r. Obecna, z 1836 r., góruje nad rynkiem monumentalną fasadą z parą narożnych wież. Obszerny prostokątny plac okala zwarta zabudowa złożona z kamienic mieszczańskich, wzniesionych po pożarze miasta w 1833 r.

W części centralnej placu znajduje się barokowa figura św. Jana Nepomucena 1725 r. Rynek otrzymał główną nagrodę w konkursie na Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Śląskiego w 2007 r., organizowanym corocznie przez Marszałka Województwa Śląskiego.

8. Parki i zieleń kształtowana

Jednym z najciekawszych przyrodniczo miejsc położonych w gminie Toszek jest Las Fazaniec, rozciągający się na płn.-wsch. od miasta i obejmujący swym zasięgiem 64,6 ha. Teren ten ukształtowano w 1848 r. jako miejsce hodowli bażantów. Wkrótce obszar ten stał się ulubionym miejscem spacerów mieszkańców Toszka. W 2009 r. na terenie lasu urządzono ścieżkę dydaktyczną, popularyzującą walory przyrodniczo-historyczne lasu.

Bardziej typowymi elementami zieleni komponowanej są tradycyjnie cmentarze, nierzadko z ciekawymi okazami starodrzewu oraz dawne parki dworskie i pałacowe, które niestety, przez wiele lat pozbawione pielęgnacji, zatraciły kompozycję i znaczną część walorów estetycznych.

5.3.2. Zabytki ruchome⁴

Zabytki ruchome dzielą się na kilka kategorii: artystyczne wyposażenie wnętrz sakralnych i świeckich, wolnostojące rzeźby i pomniki, krzyże pokutne lub dewocyjne, a także wytwory techniki i rzemiosła: urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki.

Na terenie gminy Toszek znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa śląskiego. Znaczna większość tych przedmiotów to elementy wyposażenia kościołów i kaplic - przede wszystkim, szczególnie bogatego wyposażenia kościoła św. Katarzyny Aleksandryjskiej (w szczególności interesujące zabytki gotyckiego złotnictwa i snycerki). Znajdują się również wśród nich elementy detalu architektonicznego - zamki ślusarskie, stolarka i okucia, stanowiące wyposażenie lub wystrój zamku, czy budynków mieszkalnych. W grupie tej znalazło się także sześć macew z cmentarza żydowskiego w Toszku.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

⁴ Ibidem

- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Toszek nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Toszek znajduje się 38 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 2), w tym 4 stanowiska archeologiczne. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów u.o.z.o.z. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Toszek

lp.	Adres	Obiekt wpisany do rejestru	Numer rejestru zabytków; data wpisu
1	Miasto Toszek	Miasto w ramach dawnego założenia miejskiego	A/382/53 14.03.1953 r.
2	Miasto Toszek	Figura wolnostojąca Święty Jan Nepomucen na Rynku, wzniesiona w 1725 r., barokowa	B/612/91 31.10.1991 r.
3	Miasto Toszek	Kościół parafialny pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej z XV w., przebudowany w XVIII w., murowany; Granice ochrony obejmują obiekt w ramach ogrodzenia	A/341/60 07.03.1960 r.
4	Miasto Toszek	Plebania kościoła parafialnego pw. świętej Katarzyny Aleksandryjskiej z XVIII w., murowana; Granice ochrony obejmują działkę	A/340/60 07.03.1960 r.

5	Miasto Toszek, ulica Parkowa	Kaplica cmentarna (obecnie kościół) pw. świętej Barbary z XVIII w., murowana; Granice ochrony obejmują najbliższe otoczenie	A/339/60 07.03.1960 r.
6	Miasto Toszek	Zamek obronny wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym z XV w., gotycki; Granice ochrony obejmują całość założenia zamkowego wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym	A/338/60 07.03.1960 r.
7	Miasto Toszek	Ratusz z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/377/60 10.03.1960 r.
8	Miasto Toszek, ulica Piastowska 3	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1053/69 07.06.1969 r.
9	Miasto Toszek, Rynek 2	Budynek mieszkalny, narożny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1054/69 07.06.1969 r.
10	Miasto Toszek, Rynek 3	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1055/69 07.06.1969 r.
11	Miasto Toszek, Rynek 4	Budynek mieszkalny z XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/335/60 10.03.1960 r.
12	Miasto Toszek, Rynek 5	Dom z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/334/60 10.03.1960 r.
13	Miasto Toszek, Rynek 6	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1056/69 07.06.1969 r.
14	Miasto Toszek, Rynek 7	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1057/69 07.06.1969 r.
15	Miasto Toszek, Rynek 8	Dom z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/333/60 10.03.1960 r.
16	Miasto Toszek, Rynek 15	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1058/69 07.06.1969 r.

17	Miasto Toszek, Rynek 16	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1059/69 07.06.1969 r.
18	Miasto Toszek, Rynek 17	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1060/69 07.06.1969 r.
19	Miasto Toszek, Rynek 18	Dom z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/332/60 10.03.1960 r.
20	Miasto Toszek, Rynek 19	Dom z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/331/60 10.03.1960 r.
21	Miasto Toszek, Rynek 20	Budynek mieszkalny z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1061/69 15.07.1969 r.
22	Miasto Toszek, Rynek 21	Budynek mieszkalny, narożny, z XIX w., murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1062/69 15.07.1969 r.
23	Miasto Toszek, Rynek 22	Dom z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/330/60 10.03.1960 r.
24	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 19	Dom z XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/328/60 10.03.1960 r.
25	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 21	Dom byłego Bractwa Strzeleckiego z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany	A/336/60 10.03.60
26	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 23	Dom Dolny z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany	A/337/60 10.03.1960 r.
27	Miasto Toszek	Stanowisko archeologiczne wielokulturowe oraz grodzisko wczesnośredniowieczne i średniowieczne na zamku	C/932/68 20.12.1968 r.
28	Ciochowice	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne typu stożkowatego	C/958/68 20.12.1968 r.
29	Kotliszowice	Dwór wraz z parkiem krajobrazowym, aleją kasztanowcowo - jesionową oraz układem zabudowań gospodarczych z 1poł. XIX w. w stylu romantyzmu z elementami neorenesansowymi; Granice ochrony obejmują całość założenia pałacowo-parkowego	A/1380/88 09.11.1988 r.

30	Kotliszowice	Budynek dworski (czworak) z I poł. XIX w.	A/305/60 10.03.1960 r.
31	Ligota Toszecka	Kaplica pod wezwaniem świętej Anny z XVIII w., murowana; Granice ochrony obejmują najbliższe otoczenie	A/304/60 brak daty wpisu
32	Paczyna	Dzwonnica przy kościele parafialnym z XVII w., drewniana	A/300/60 07.03.1960 r.
33	Paczyna	Dwór z 1 poł. XIX w., klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują obiekt i najbliższe otoczenie	A/299/60 07.03.1960 r.
34	Paczyna	Oficyna dworska (zachodnia) z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczna	A/298/60 07.03.1960 r.
35	Paczyna	Obora murowana z 1 poł. XIX w., klasycystyczna	A/297/60 07.03.1960 r.
36	Pniów	Pałac wraz z założeniem parkowym z XVIII w., barokowy, murowany; Granice ochrony obejmują obiekt i założenie parkowe	A/291/60 07.03.1960 r.
37	Pniów	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne położone w południowej części wsi, po prawej stronie drogi do Zacharzowic: Stanowisko archeologiczne nr 1 – stożkowy gródek średniowieczny z XIII-XIV w., założony na planie owalu, od strony południowej i południowo-zachodniej otoczony wałem, położony na południowo-wschodnim skraju wsi, na krawędzi doliny małego strumienia, po przeciwnej stronie cmentarza, na porośniętej drzewami części działki nr 9	C/960/68 20.12.1968 r.
38	Wilkowiczki	Stanowisko archeologiczne nr 1 - cmentarzysko kultury łużyckiej	C/1094/69 17.10.1969 r.

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 u.o.z.o.z., zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów u.o.z.o.z. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest w szczególności do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na terenie gminy Toszek występują obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych woj. śląskiego, jednak ze względów bezpieczeństwa nie podaje się danych o tych obiektach. Szczegółowe informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 u.o.z.o.z. Gminy mają dbać w szczególności o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niegodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Toszek została opracowana w 2012 r., a następnie zaktualizowana w 2017 r. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Toszek

Ip.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr ewid. działki
1	Boguszyce	ul. Wiejska/ul. Leśna	kapliczka domkowa	66 126/45
2	Ciochowice	ul. Wiejska 1/ul. Toszecka	krzyż przydrożny	3
3	Ciochowice	ul. Wiejska 8	kapliczka pw. św. Marii Magdaleny	63
4	Kotliszowice	ul. Szkolna 5	krzyż przydrożny	102
5	Kotliszowice	na zach. od ul. Szkolnej	krzyż przydrożny z postacią Jezusa i niszą w cokole	447/32
6	Kotliszowice	ul. Wielowiejska 3G	czworak	14/1 14/2
7	Kotliszowice	ul. Wielowiejska	aleja	6/5 5/56 26
8	Kotliszowice	ul. Wielowiejska	dwór	5/51
9	Kotliszowice	ul. Wiejska/Wielowiejska	park	5/40 5/46 5/51 5/54 5/55 6/5 26

10	Kotliszowice	ul. Wiejska 3M	budynek mieszkalny	5/45
11	Kotliszowice	ul. Wiejska (obok nr 13)	kapliczka św. Jana Nepomucena z wieżyczką na sygnaturkę	156/86
12	Kotulin	ul. Gliwicka 10 i 10A	zajazd	793/218
13	Kotulin	ul. Gliwicka 11	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	744/221
14	Kotulin	ul. Gliwicka 11 (przy cmentarzu)	krzyż - Boża Męka	744/221
15	Kotulin	ul. Gliwicka 11 (przy kościele)	krzyż misyjny	744/221
16	Kotulin	ul. Gliwicka 11	cmentarz przykościelny	744/221
17	Kotulin	ul. Gliwicka 13	dwór	824
18	Kotulin	ul. Gliwicka 13	park dworski	38/21
19	Kotulin	ul. Gliwicka 20B, 20D	czworak	38/13
20	Kotulin	ul. Gliwicka	obora	38/20
21	Kotulin	ul. Gliwicka	spichlerz	38/20
22	Kotulin	ul. Kolejowa/ul. Świbska	kapliczka słupowa	430/198
23	Kotulin	ul. Kotulińska/ul. Wiejska	kapliczka słupowa	32 31/4
24	Kotulin Mały	ul. Nowogoczyska/ ul. Skalna	kapliczka	26 29 35
25	Kotulin Mały	ul. Nowogoczyska/ ul. Skalna	krzyż przydrożny	26
26	Ligota Toszecka	ul. Kotulińska/ul. Laura	kapliczka słupowa	75/23
27	Ligota Toszecka	ul. Toszecka/ul. Szkolna	kapliczka przydrożna	584/52

28	Ligota Toszecka	ul. Wiejska (za nr 17)	kaplica pw. św. Anny	687/131
29	Ligota Toszecka	ul. Wiejska (przed kaplicą)	krzyż przydrożny	687/131
30	Ligota Toszecka	na północ od wsi, przy drodze do Płużnicy	krzyż przydrożny	659/70
31	Paczyna	ul. Leśniczówka	cmentarz rzymsko-katolicki	459/159
32	Paczyna	ul. Wiejska 1A	budynek dworca PKP	241/54 245/55
33	Paczyna	ul. Wiejska 6	dwór	31/19
34	Paczyna	ul. Wiejska	obora	32
35	Paczyna	ul. Wiejska	oficina dworska (zachodnia)	31/19
36	Paczyna	ul. Wiejska 67	kościół parafialny pw. św. Marcina Biskupa	525/147
37	Paczyna	ul. Wiejska 67	dzwonnica przy kościele parafialnym pw. św. Marcina	525/147
38	Paczyna	ul. Wiejska/ul. Klasztorna	kapliczka domkowa	43
39	Paczyna	ul. Wiejska/ul. Leśna	krzyż przydrożny	234/54
40	Paczyna	ul. Wiejska/ ul. Leśniczówka	krzyż przydrożny	1197/150
41	Paczynka	ul. Wiejska 11	krzyż przydrożny	548/79
42	Paczynka	ul. Wiejska (naprzeciwko numeru 2)	kapliczka domkowa	359/45
43	Paczynka	ul. Wiejska (naprzeciwko numeru 6)	kapliczka domkowa	540/78
44	Paczynka	ul. Wiejska (przy granicy gminy z Pyskowicami)	krzyż przydrożny z postacią Jezusa i figurą Matki Boskiej w niszy	713/34
45	Pawłowice	ul. Wiejska (przed nr 4)	krzyż przydrożny	221/108
46	Pawłowice	ul. Wiejska/ul. Leśna	krzyż przydrożny	304/6

47	Pisarzowice	ul. Gliwicka 2	budynek mieszkalny	1/19
48	Pisarzowice	ul. Gliwicka 2	kuźnia	1/20
49	Pisarzowice	ul. Gliwicka 2	obora	1/20
50	Pisarzowice	ul. Gliwicka 2	spichlerz	1/20
51	Pisarzowice	ul. Gliwicka 2	stajnie	1/20
52	Pisarzowice	ul. Gliwicka 2	stodoła	1/20
53	Pisarzowice	ul. Wiejska/ul. Leśna	kaplica	418/163
54	Pisarzowice	ul. Wiejska (obok kaplicy)	krzyż przydrożny	418/163
55	Płużniczka	ul. Strzelecka/ul. Wiejska	krzyż przydrożny	117/130
56	Płużniczka	ul. Wiejska (przed nr 18)	kapliczka domkowa św. Jana Nepomucena	183/51
57	Pniów	ul. Górna 2	pałac	1059/8
58	Pniów	ul. Górna, ul. Wiejska	park	272 1059/8 1060/8 1061/8
59	Pniów	ul. Paczyńska 2	krzyż przydrożny	950/42
60	Pniów	ul. Wiejska	cmentarz rzymsko-katolicki	52
61	Pniów	ul. Wiejska (na terenie cmentarza)	kaplica grobowa	52
62	Pniów	ul. Wiejska (na terenie cmentarza)	krzyż z postacią Jezusa	52
63	Pniów	ul. Wiejska (obok cmentarza)	kapliczka św. Jana Nepomucena	324/38
64	Pniów	ul. Wiejska (obok cmentarza)	obelisk	748/311
65	Pniów	ul. Wiejska (droga do folwarku)	krzyż przydrożny	28
66	Proboszczowice	ul. Nogowczycka (obok nr 17)	krzyż przydrożny	176

67	Proboszczowice	ul. Wiejska (naprzeciwko nr 19)	kapliczka	60
68	Sarnów	ul. Wiejska (obok nr 19)	krzyż przydrożny z postacią Jezusa	362/149
69	Sarnów	ul. Wiejska (obok nr 25)	kapliczka z wieżą na sygnaturkę	369/175
70	Sarnów	ul. Wiejska (obok nr 56)	krzyż przydrożny z postacią Jezusa	378/169
71	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 2	ratusz ob. UM	1103/97
72	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 3	budynek mieszkalny	629/80
73	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 4	budynek mieszkalny	1100/97
74	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 5	restauracja	630/80 631/80
75	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 6	budynek mieszkalny	1101/97
76	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 8	budynek mieszkalny	1102/97
77	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 9	budynek mieszkalny	1315/68
78	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 11	budynek mieszkalny	1314/68
79	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 13	budynek mieszkalny	1314/68
80	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 15	budynek mieszkalny	822/68
81	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 17	budynek mieszkalny	1313/68
82	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 19	budynek mieszkalny	1312/68
83	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 21	budynek mieszkalny	1177/68
84	Toszek	ul. Dworcowa 5	budynek mieszkalny	650/11 198/25
85	Toszek	ul. Dworcowa 9	budynek mieszkalny	201/25 414/105
86	Toszek	ul. Dworcowa 17	prewentorium dom prywatny	356/5
87	Toszek	ul. Dworcowa 21	przedszkole	244/5
88	Toszek	ul. Dworcowa 23	budynek mieszkalny	245/5
89	Toszek	ul. Dworcowa 27	szkoła	223/5 260/5
90	Toszek	ul. Dworcowa 29	budynek mieszkalny	227/5
91	Toszek	ul. Dworcowa 30	poczta	387/134
92	Toszek	ul. Dworcowa/ul. Polna	kapliczka wnękowa	132/6
93	Toszek	ul. Gliwicka 1 i 1A	budynek mieszkalny	1597/232

94	Toszek	ul. Gliwicka 3B	budynek mieszkalny	1596/232
95	Toszek	ul. Gliwicka 8	budynek mieszkalno-usługowy	475/218
96	Toszek	ul. Gliwicka 12	budynek mieszkalny	1328/212
97	Toszek	ul. Gliwicka 13	budynek mieszkalno-usługowy	1672/107
98	Toszek	ul. Gliwicka 15	budynek mieszkalny	1648/106
99	Toszek	ul. Gliwicka 20	budynek mieszkalny	1470/112
100	Toszek	ul. Gliwicka 24	budynek mieszkalny	1563/203
101	Toszek	ul. Gliwicka 34	budynek mieszkalno-usługowy	1288/66
102	Toszek	ul. Gliwicka 5C	budynek mieszkalny	1595/232
103	Toszek	ul. Gliwicka 5D	budynek szpitalny	1599/232
104	Toszek	ul. Gliwicka 5E	budynek administracji	1599/232
105	Toszek	ul. Gliwicka 5M	budynek mieszkalno-administracyjny	1599/232
106	Toszek	ul. Gliwicka 5O	budynek szpitalny	1599/232
107	Toszek	ul. Gliwicka 5S	budynek szpitalny	1599/232
108	Toszek	ul. Gliwicka (obok 5Ł)	budynek mieszkalny	1599/232
109	Toszek	ul. Gliwicka (naprzeciw nr 6)	wieża ciśnień	310/93
110	Toszek	ul. Gliwicka/ul. Wąska (naprzeciw szpitala)	kapliczka wnękowa	1311/112
111	Toszek	ul. Gliwicka/ ul. Wielowiejska	kapliczka domkowa pw. Matki Boskiej Piekarskiej	196
112	Toszek	ul. Głowackiego 2	budynek mieszkalny	1253/181
113	Toszek	ul. Górnośląska 1	budynek przychodni	346/105
114	Toszek	ul. Górnośląska 4	budynek mieszkalny	1277/140
115	Toszek	ul. Górnośląska (obok numeru 21)	krzyż - Boża Męka	317/69
116	Toszek	ul. Harcerska 1	budynek mieszkalny	317/240
117	Toszek	ul. Harcerska 3	budynek mieszkalny	318/240
118	Toszek	ul. Kilińskiego 1	budynek mieszkalny	1371/95
119	Toszek	ul. Kilińskiego 2	budynek mieszkalny	1091/98

120	Toszek	ul. Kilińskiego 4	budynek mieszkalny	1529/98
121	Toszek	ul. Konopnickiej 1	budynek mieszkalny	556/240
122	Toszek	ul. Konopnickiej 3	budynek mieszkalny	525/240
123	Toszek	ul. Konopnickiej 7	budynek mieszkalny	311/240
124	Toszek	ul. Konopnickiej 8	budynek mieszkalny	484/4
125	Toszek	ul. Konopnickiej 9	budynek mieszkalny	558/240
126	Toszek	ul. Konopnickiej (koło nr 29)	kapliczka	333/204
127	Toszek	ul. Kościelna 3	kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	90
128	Toszek	ul. Kościelna 3	kaplica przy kościele pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	84
129	Toszek	ul. Kościelna 3 (teren kościoła)	kapliczka wnekowa Madonny z Dzieciątkiem	90
130	Toszek	ul. Kościelna 3 (teren kościoła)	krzyż-Boża Męka	487/89
131	Toszek	ul. Kościelna 3 (teren kościoła)	krzyż-Boża Męka z figurą Matki Bożej we wnęce	487/89
132	Toszek	ul. Krótka 1	budynek mieszkalny	1227/73
133	Toszek	ul. Krótka 3	budynek mieszkalny	1486/73
134	Toszek	ul. Ludowa (za numerem 15)	budynek gospodarczy	620/96
135	Toszek	ul. Miarki 1	budynek mieszkalny	1520/212
136	Toszek	ul. Miarki 2	budynek mieszkalny	450/214
137	Toszek	ul. Miarki 3	budynek mieszkalny	452/212
138	Toszek	ul. Miarki 4 i 6	budynek mieszkalny	464/214 463/214
139	Toszek	ul. Miarki 5	budynek mieszkalny	472/212
140	Toszek	ul. Miarki 8	budynek mieszkalny	476/214
141	Toszek	ul. Miarki 10	budynek mieszkalny	470/214
142	Toszek	ul. Młyńska 2	budynek mieszkalny	1288/66
143	Toszek	ul. Młyńska 4	budynek mieszkalny	1393/60
144	Toszek	ul. Młyńska 6 i 6a	budynek mieszkalny	1193/54 1593/54
145	Toszek	ul. Młyńska/ul. Podwale	stodoła	369/22

146	Toszek	ul. Ogrodowa 1	budynek mieszkalny	367/42
147	Toszek	ul. Ogrodowa 3	budynek mieszkalny	47
148	Toszek	ul. Parkowa	kaplica cmentarna pw. św. Barbary	253/16
149	Toszek	ul. Piastowska 1	budynek mieszkalny	272/70
150	Toszek	ul. Piastowska 3	budynek mieszkalny	273/70
151	Toszek	ul. Piastowska 5	budynek mieszkalny	274/70
152	Toszek	ul. Piastowska 7	budynek mieszkalny	276/70
153	Toszek	ul. Piastowska 9	budynek mieszkalny	277/70
154	Toszek	ul. Piastowska 11	budynek mieszkalny	268/70
155	Toszek	ul. Piastowska 15	budynek mieszkalny	270/70
156	Toszek	ul. Limanowskiego 1	budynek mieszkalny	271/70
157	Toszek	ul. Piastowska 19	budynek mieszkalny	1170/68
158	Toszek	ul. Piastowska 21	budynek mieszkalny	1170/68
159	Toszek	ul. Powstańców 1	budynek mieszkalny	1076/93
160	Toszek	ul. Powstańców 2	budynek mieszkalny	1278/91
161	Toszek	ul. Powstańców 4	budynek mieszkalny	1278/91
162	Toszek	ul. Ratuszowa 2	budynek mieszkalny	625/95
163	Toszek	ul. Ratuszowa 4	budynek mieszkalny	627/95
164	Toszek	ul. Ratuszowa 6	budynek mieszkalny	641/95
165	Toszek	ul. Ratuszowa 8	budynek mieszkalny	643/95
166	Toszek	ul. Ratuszowa 10	budynek mieszkalny	645/95
167	Toszek	ul. Ratuszowa 12	budynek mieszkalny	332/95
168	Toszek	ul. Ratuszowa 14	budynek mieszkalny	1370/95
169	Toszek	Rynek 2	budynek mieszkalny narożny	1122/93
170	Toszek	Rynek 3	budynek mieszkalny	1135/93
171	Toszek	Rynek 4	budynek mieszkalny	1393/93
172	Toszek	Rynek 5	dom	1319/93

173	Toszek	Rynek 6	budynek mieszkalny	1318/93
174	Toszek	Rynek 7	budynek mieszkalny	362/93
175	Toszek	Rynek 8	dom	1229/93
176	Toszek	Rynek 10	budynek mieszkalny	1279/91
177	Toszek	Rynek 11	budynek mieszkalny	1280/91
178	Toszek	Rynek 12	budynek mieszkalny	1387/87
179	Toszek	Rynek 13	budynek mieszkalny	1264/87
180	Toszek	Rynek 15	budynek mieszkalny	1334/75
181	Toszek	Rynek 16	budynek mieszkalny	1335/75
182	Toszek	Rynek 17	budynek mieszkalny	1244/75
183	Toszek	Rynek 18	dom	1090/75
184	Toszek	Rynek 19	dom	1310/75
185	Toszek	Rynek 20	budynek mieszkalny	1160/75
186	Toszek	Rynek 21	budynek mieszkalny	1150/75
187	Toszek	Rynek 22	dom	351/80
188	Toszek	Rynek	kolumna św. Jana Nepomucena	82
189	Toszek	ul. Stary Młyn 2	budynek mieszkalny	535/12
190	Toszek	ul. Strzelecka 14/ul. Powstańców	budynek mieszkalny	647/101
191	Toszek	ul. Strzelecka 17	Dom Sierot	1509/131
192	Toszek	ul. Strzelecka 19	dom	12
193	Toszek	ul. Strzelecka 21	Dom Bractwa Strzeleckiego	175/11
194	Toszek	ul. Strzelecka 23	Dom Dolny	197/11
195	Toszek	ul. Strzelecka 45	gorzelnia	185/16
196	Toszek	ul. Strzelecka 45	magazyn	142/16
197	Toszek	ul. Strzelecka 45	spichrz zbożowy	179/16
198	Toszek	ul. Strzelecka 45	warzelnia	142/16

199	Toszek	ul. Strzelecka 47	budynek mieszkalny	142/16
200	Toszek	ul. Strzelecka/ ul. Boguszycka	kapliczka domkowa św. Jana Nepomucena	142/16
201	Toszek	ul. Szewska 3	budynek mieszkalny	633/78
202	Toszek	ul. Szewska 5	budynek mieszkalny	1104/78
203	Toszek	ul. Szewska 7	budynek mieszkalny	1082/78
204	Toszek	ul. Szewska 11	budynek mieszkalny	1094/78
205	Toszek	ul. Szewska 13	budynek mieszkalny	1159/78
206	Toszek	ul. Szewska 15	budynek mieszkalny	1141/78
207	Toszek	ul. Szpitalna 2	budynek mieszkalny	1086/73
208	Toszek	ul. Tarnogórska 2	budynek mieszkalny	1422/193
209	Toszek	ul. Wiejska/ul. Młyńska	krzyż przydrożny	1406/28
210	Toszek	ul. Wielowiejska 1	budynek mieszkalny	1396/64
211	Toszek	ul. Wielowiejska 5	budynek mieszkalny	799/62 800/62
212	Toszek	ul. Wielowiejska 7	budynek mieszkalny	1478/62
213	Toszek	ul. Wielowiejska 9	budynek mieszkalny	801/62 802/62
214	Toszek	ul. Wielowiejska 11	budynek mieszkalny	803/62 804/62
215	Toszek	ul. Wielowiejska	cmentarz ewangelicki, ob. komunalny	308/33 343/42 1399/31
216	Toszek	ul. Wielowiejska (dawny cmentarz ewang.)	kapliczka	308/33

217	Toszek	ul. Wielowiejska	dawny cmentarz żydowski	61 207/73 208/73
218	Toszek	ul. Wolności 3	budynek mieszkalny	264/103
219	Toszek	ul. Wolności 5	budynek mieszkalny	262/103
220	Toszek	ul. Wolności 6	budynek mieszkalny	642/95
221	Toszek	ul. Wolności 7	budynek mieszkalny	364/103
222	Toszek	ul. Wolności 8	budynek mieszkalny	626/95
223	Toszek	ul. Wolności 9	budynek mieszkalny	258/103
224	Toszek	ul. Wolności 10	budynek mieszkalny	624/95
225	Toszek	ul. Wolności 11	budynek mieszkalny	257/103
226	Toszek	ul. Wolności 12	budynek mieszkalny	1392/93
227	Toszek	ul. Wolności 13	budynek mieszkalny	1138/101
228	Toszek	ul. Wolności 14	budynek mieszkalny	362/93
229	Toszek	ul. Wolności 16	budynek mieszkalny	1229/93
230	Toszek	ul. Wolności 17	budynek mieszkalny	1137/101
231	Toszek	ul. Wolności 19	budynek mieszkalny	1124/101
232	Toszek	ul. Zamkowa 1	plebania kościoła parafialnego	85
233	Toszek	ul. Zamkowa 2	budynek mieszkalny	814/73
234	Toszek	ul. Zamkowa 4	budynek mieszkalny	1114/73

235	Toszek	ul. Zamkowa 6	budynek mieszkalny	1078/78
236	Toszek	ul. Zamkowa 10	fosa	26 29/27 140/25
237	Toszek	ul. Zamkowa 10	ogród	26 28/27 29/27 140/25 280/33 287/11 292/215 294/226
238	Toszek	ul. Zamkowa 10	zamek obronny	26
239	Wilkowiczki	ul. Kotliszowicka (w pobliżu folwarku)	kapliczka słupowa	351/84
240	Wilkowiczki	ul. Toszecka/ul. Leśna	kapliczka neogotycka	68
241	Wilkowiczki	ul. Toszecka/ul. Leśna	krzyż przydrożny z postacią Ukrzyżowanego	67

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.6. Zabytki archeologiczne w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Toszek. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z u.o.z.o.z. wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią.

Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Sprzyjające warunki klimatyczne i glebowe dorzecza Odry oraz atrakcyjne położenie przy głównych szlakach komunikacyjnych spowodowały, że ziemia toszecka od dawien dawna była miejscem intensywnego osadnictwa.

Ewidencję zabytków archeologicznych prowadzi Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach, systematycznie uzupełniając dokumentację w tym zakresie. Ewidencja ta oparta jest na programie tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski). Projekt ten polega na podziale terenu całej Polski na obszary, w obrębie, których prowadzone są badania powierzchniowe. Efektem dotychczasowych badań przeprowadzonych w ramach projektu AZP na terenie gminy Toszek było odkrycie 114 stanowisk archeologicznych o zróżnicowanym znaczeniu, w tym 4 stanowiska wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków Gminy Toszek

lp.	Obszar	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia
1	95-42	1	1	Proboszczowice	śląd osadniczy śląd osadniczy	OR późne średniowiecze
2	95-43	1	6	Ciochowice	nieokreśl.	średniowiecze
3	95-43	2	1	Pniów	grodzisko	XIII – XIV w.
4	95-43	3	5	Pniów	śląd osadniczy	epoka kamienia
5	95-43	4	1	Paczyna	osada osada osada	okr. wpł. rzymskich wczesne średniowiecze średniowiecze
6	95-43	5	2	Paczyna	osada śląd osadniczy śląd osadniczy osada	epoka kamienia okr. wpł. rzymskich, kult. przeworska pradzieje średniowiecze
7	95-43	6	3	Paczyna	osada nieokreśl. nieokreśl.	okr. wpł. rzymskich lub wczesne średniowiecze pradzieje średniowiecze
8	95-43	7	4	Paczyna	śląd osadniczy śląd osadniczy	neolit pradzieje
9	95-43	8	5	Paczyna	śląd osadniczy śląd osadniczy	epoka kamienia X - XIII w.
10	95-43	9	6	Paczyna	nieokreśl. nieokreśl.	okr. wpł. rzymskich, kult. przeworska pradzieje
11	95-43	10	7	Paczyna	śląd osadniczy	pradzieje
12	95-43	11	8	Paczyna	śląd osadniczy	epoka kamienia
13	95-43	12	9	Paczyna	śląd osadniczy	pradzieje
14	95-43	13	10	Paczyna	śląd osadniczy	epoka kamienia
15	95-43	14	11	Paczyna	śląd osadniczy	pradzieje
16	94-42	1	1	Kotulin	śląd osadniczy	E. K.
17	94-42	2	2	Kotulin	osada	pradzieje
18	94-42	3	4	Kotulin	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje XIII – XIV w.
19	94-42	4	5	Kotulin	śląd osadniczy	paleolit schyłkowy
20	94-42	5	6	Kotulin	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	kult. łużycka X – XIII w. średniowiecze
21	94-42	6	7	Kotulin	osada (?) osada (?) osada (?)	OWR, kult. przeworska X – XIII w. średniowiecze

22	94-42	7	8	Kotulin	punkt osadniczy	pradzieje
23	94-42	8	9	Kotulin	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje średniowiecze
24	94-42	9	10	Kotulin	śląd osadniczy	neolit, KPL
25	94-42	10	1	Pawłowice	śląd osadniczy osada	OWR średniowiecze
26	94-42	11	2	Pawłowice	osada	E. K.
27	94-42	12	3	Pawłowice	śląd osadniczy	E. K.
28	94-42	13	4	Pawłowice	śląd osadniczy	pradzieje
29	94-42	14	5	Pawłowice	osada	X – XIII w.
30	94-42	15	4	Toszek	osada osada	E. K. wcz. średniowiecze
31	94-42	16	25	Toszek	śląd osadniczy	E. K.
32	94-42	17	26	Toszek	śląd osadniczy	E. K.
33	94-42	18	27	Toszek	śląd osadniczy śląd osadniczy	E. K. pradzieje
34	94-42	19	28	Toszek	śląd osadniczy	E. K.
35	94-42	20	29	Toszek	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje średniowiecze
36	94-42	21	1	Ligota Toszecka	śląd osadniczy osada osada	neolit pradzieje nowożytnie
37	94-42	22	2	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	E. K.
38	94-42	23	3	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	pradzieje
39	94-42	24	4	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	E. K.
40	94-42	25	5	Ligota Toszecka	śląd osadniczy śląd osadniczy	neolit pradzieje
41	94-42	26	6	Ligota Toszecka	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	E. K. XIII w. średniowiecze
42	94-42	27	7	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	pradzieje
43	94-42	28	8	Ligota Toszecka	punkt osadniczy	kult. łużycka
44	94-42	29	9	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	neolit
45	94-42	30	10	Ligota Toszecka	punkt osadniczy	OWR
46	94-42	31	1	Boguszyce	śląd osadniczy	pradzieje
47	94-42	32	2	Boguszyce	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje średniowiecze
48	94-42	33	3	Boguszyce	śląd osadniczy	pradzieje
49	94-42	34	4	Boguszyce	cmmentarzysko ciałopalne	pradzieje

50	94-42	35	2	Proboszczowice	śląd osadniczy	pradzieje
51	94-43	1	1	Toszek	osada osada	epoka kamienia średniowiecze
52	94-43	2	2	Toszek	gród zamek nieokreśl. nieokreśl.	wcz. średniowiecze średniow. i nowożytny kult. łużycka późny rzym.
53	94-43	3	3	Toszek	skarby	średniowiecze
54	94-43	4	5	Toszek	osada osada	epoka kamienia wcz. średniowiecze
55	94-43	5	6	Toszek	śląd osadniczy	neolit, KPL (?)
56	94-43	6	7	Toszek	cmentarzysko	średniowiecze (?)
57	94-43	7	8	Toszek	miasto	?
58	94-43	8	9	Toszek	miasto	?
59	94-43	9	10	Toszek	cmentarzysko	kult. łużycka
60	94-43	10	11	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka
61	94-43	11	12	Toszek	śląd osadniczy nieokreśl. nieokreśl.	epoka kamienia kult. łużycka pradzieje
62	94-43	12	13	Toszek	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje X – XIII w.
63	94-43	13	14	Toszek	nieokreśl.	k. łużycka, halsztat (?)
64	94-43	14	15	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka
65	94-43	15	16	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka pradzieje
66	94-43	16	17	Toszek	śląd osadniczy	X – XIII w. średniowiecze
67	94-43	17	18	Toszek	śląd osadniczy	X – XIII w.
68	94-43	18	19	Toszek	śląd osadniczy	neolit
69	94-43	19	20	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka
70	94-43	20	21	Toszek	skarby ?	OWR
71	94-43	21	22	Toszek	śląd osadniczy	OWR
72	94-43	22	23	Toszek	śląd osadniczy	neolit, k. cer. sznur.
73	94-43	23	24	Toszek	śląd osadniczy	pradzieje
74	94-43	24	1	Kotliszowice	śląd osadniczy	epoka kamienia
75	94-43	25	2	Kotliszowice	śląd osadniczy	pradzieje
76	94-43	26	3	Kotliszowice	śląd osadniczy nieokreśl.	pradzieje średniowiecze
77	94-43	27	4	Kotliszowice	nieokreśl. nieokreśl.	kult. łużycka pradzieje
78	94-43	28	1	Wilkowiczki	osada cmentarzysko osada	epoka kamienia k. łużycka, halsztat średniowiecze
79	94-43	29	2	Wilkowiczki	śląd osadniczy	kult. łużycka

80	94-43	30	3	Wilkowiczki	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy nieokreśl.	epoka kamienia k. łużycka kult. przeworska pradzieje
81	94-43	31	4	Wilkowiczki	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy nieokreśl.	eolit (?) k. przeworska, PR (?) pradzieje X – XIII w.
82	94-43	32	5	Wilkowiczki	nieokreśl.	pradzieje
83	94-43	33	6	Wilkowiczki	nieokreśl.	k. łużycka
84	94-43	34	7	Wilkowiczki	nieokreśl.	pradzieje
85	94-43	35	8	Wilkowiczki	śląd osadniczy nieokreśl.	epoka kamienia k. łużycka
86	94-43	36	9	Wilkowiczki	śląd osadniczy	pradzieje
87	94-43	37	10	Wilkowiczki	śląd osadniczy nieokreśl. śląd osadniczy nieokreśl.	epoka kamienia k. łużycka k. przeworska, wpł. rzymskie pradzieje
88	94-43	38	11	Wilkowiczki	śląd osadniczy	OWR
89	94-43	48	1	Ciochowice	grodzisko	XIV w.
90	94-43	49	2	Ciochowice	śląd osadniczy osada osada	mezolit (?) epoka kamienia pradzieje
91	94-43	50	3	Ciochowice	osada osada	epoka kamienia średniowiecze
92	94-43	51	4	Ciochowice	śląd osadniczy	neolit, k. cer. sznur. (?)
93	94-43	52	5	Ciochowice	osada	epoka kamienia
94	94-43	53	7	Ciochowice	śląd osadniczy	pradzieje
95	94-43	54	1	Pisarzowice	śląd osadniczy osada	pradzieje średniowiecze
96	94-43	55	2	Pisarzowice	śląd osadniczy	neolit (?)
97	94-43	56	3	Pisarzowice	nieokreśl.	średniowiecze
98	94-43	57	4	Pisarzowice	śląd osadniczy	X – XIII w.
99	94-43	58	2	Pniów	osada	późne średniowiecze
100	94-43	59	3	Pniów	śląd osadniczy	neolit, k. cer. sznur. (?)
101	94-43	60	6	Pniów	śląd osadniczy	neolit, K. P. L.
102	93-43	68	2	Sarnów	śląd osadniczy	kultura przeworska późny Rzym
103	93-43	69	3	Sarnów	śląd osadniczy osada	kultura przeworska późny Rzym pradzieje
104	93-43	70	4	Sarnów	śląd osadniczy	epoka kamienia
105	93-43	71	5	Sarnów	śląd osadniczy punkt osadniczy	X – XIII w. średniowiecze
106	93-43	72	6	Sarnów	śląd osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka pradzieje

107	93-43	73	7	Sarnów	ślad osadniczy	epoka kamienia
108	93-43	74	1	Sarnów	ślad osadniczy	neolit
109	93-43	75	8	Sarnów	ślad osadniczy	neolit
110	93-43	76	30	Toszek	punkt osadniczy punkt osadniczy	kultura łużycka średniowiecze
111	93-43	77	5	Kotliszowice	ślad osadniczy ślad osadniczy punkt osadniczy	kultura łużycka pradzieje średniowiecze
112	93-43	78	6	Kotliszowice	punkt osadniczy	kult. przeworska, OWR
113	93-43	79	7	Kotliszowice	ślad osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	epoka kamienia kultura łużycka pradzieje
114	93-43	80	8	Kotliszowice	ślad osadniczy ślad osadniczy	epoka kamienia X – XIII w.

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy⁵

Stan techniczny poszczególnych obiektów architektury, ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany, choć ogólnie należy go określić jako dobry, a nawet wyróżniający na tle reszty województwa śląskiego. Na stan niektórych obiektów, oprócz upływu czasu i niekorzystnego działania czynników atmosferycznych wpływ ma również bezmyślna, a czasem świadomie niszczyielska działalność ludzka. W przypadku tych budynków w pierwszej kolejności wymagane jest przeprowadzenie podstawowych remontów w celu uniknięcia ich dalszej degradacji.

W związku z istniejącymi preferencyjnymi warunkami nabywania na własność lokali lub całych obiektów przez dotychczasowych najemców, systematycznie maleje udział gminy w budynkach będących dotąd włącznie jej własnością. Rozszerza się natomiast zakres funkcjonowania wspólnot mieszkaniowych, które samodzielnie, coraz bardziej skutecznie i racjonalnie gospodarują mieniem.

Duży stopień zużycia budynków, ich wiek, niewystarczająca w stosunku do potrzeb wysokość środków finansowych przeznaczana przez lata na ich utrzymanie powodują liczne awarie, wymuszające przeprowadzenie doraźnych działań interwencyjnych i remontowych, umożliwiających ich funkcjonowanie i utrzymanie we względnie dobrym stanie technicznym, niekoniecznie jednak korzystnych dla estetyki i wartości historycznej obiektów. Długoletnie zaniedbania państwa w opiece nad zabytkami oraz niewystarczająca świadomość historyczna mieszkańców, spowodowały liczne straty w oryginalnej substancji zabytkowej. Niektóre obiekty zmodernizowano lub w znacznym stopniu przebudowano.

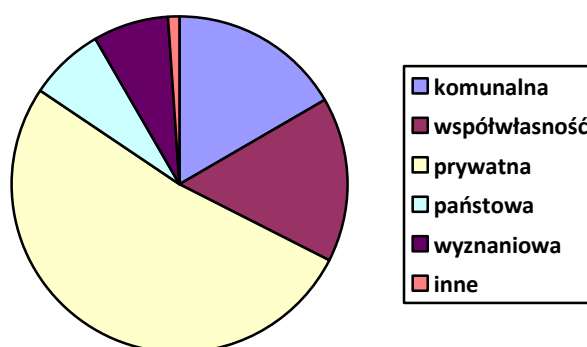
Mimo tych zjawisk, stałą troską władz gminy Toszek jest polepszanie stanu technicznego obiektów, ich modernizacja oraz dostosowywanie do rosnących wciąż standardów użytkowania. Dotyczy to nie tylko obiektów architektonicznych ale także dróg, zieleni miejskiej i szeroko pojętej przestrzeni publicznej, która, w przypadku znacznej części miasta, objęta jest ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków.

⁵ Ibidem

Jeśli chodzi o stanowiska archeologiczne trzeba pamiętać, że oprócz już zidentyfikowanych, zawsze istnieje możliwość ujawnienia nowych faktów osadniczych. Należy więc wykazywać się ostrożnością przy prowadzeniu wszelkich robót ziemnych. Dla stanowisk i zabytków archeologicznych „szkodliwy” jest więc obecny boom inwestycyjny: budowa domów, dróg, melioracje, wodociągi, itp. Zabytkom archeologicznym grozi również kradzież i wywóz za granicę, stanowią bowiem one coraz bardziej pożądane przez kolekcjonerów eksponaty.

W gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy znajdują się 184 obiekty zabytkowe, w tym 38 z nich wpisano do rejestru zabytków. Poniżej, na rysunku nr 1, zobrazowano stan własności obiektów ujętych w ewidencji.

Rysunek nr 2. Podział własności obiektów zabytkowych



Z powyższych danych można wyciągnąć następujące wnioski: najwięcej obiektów zabytkowych jest własnością prywatną, z czego prawie wszystkie znajdują się w stanie zadowalającym. W niezłej kondycji znajdują się także obiekty będące własnością komunalną. Nie najlepiej prezentują się obiekty państwowe, choć liczbowo jest ich zdecydowanie najmniej. Obiekty wyznaniowe są w stanie bardzo dobrym.

Niewiele obiektów zabytkowych na obszarze gminy znajduje się w stanie daleko posuniętej dewastacji. Stan techniczny większości obiektów wpisanych do rejestru zabytków można określić jako dobry lub zadowalający. Zagrożone pozostają obiekty obecnie niezagospodarowane i nieużytkowane. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak środków finansowych na realizację remontów i zabezpieczeń, nie jest to wyłącznie wynik zaniechań i złej woli właścicieli.

6.1. Analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 5), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Toszek. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

SILNE STRONY GMINY TOSZEK	SŁABE STRONY GMINY TOSZEK
• korzystne położenie gminy względem głównych szlaków komunikacyjnych: autostrada A4, autostrada A1, droga krajowa nr 94 relacji GOP - Pyskowice - Opole, w pobliżu Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice - Pyrzowice, kolejowa linia pasażerska; • bliskość aglomeracji miejskich - górnośląskiej i opolskiej; • możliwość inwestycji mieszkaniowych; • bliskość ośrodków szkolnictwa wyższego - Gliwice, Opole; • walory przyrodniczo - krajobrazowe: bliskość terenów leśnych; • walory turystyczne - zachowanie zabytkowego kompleksu zamkowego w Toszku oraz innych, licznych obiektów zabytkowych w gminie;	• niezadowalający stan infrastruktury technicznej (stan nawierzchni dróg); • niewystarczająca ilość parkingów i miejsc postojowych; • postępująca degradacja części zabytków i obiektów kultury; • niewielka ilość ścieżek edukacyjnych; • niewystarczające zagospodarowanie istniejących tras turystycznych; • niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców o problemach ochrony środowiska kulturowego

• szlaki turystyczne przebiegające przez teren gminy: Szlak Powstańców Śląskich, Szlak Okrężny Wokół Gliwic, Szlak Stulecia Turystyki, Via Regia; • utożsamianie się mieszkańców gminy Toszek z regionem; • podtrzymywanie regionalnych tradycji; • organizacje pozarządowe działające w różnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego; • rozwinięta współpraca terytorialna (samorządowa i zagraniczna); • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • uchwała określająca zasady udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków	
---	--

SZANSE GMINY TOSZEK	ZAGROŻENIA GMINY TOSZEK
• fundusze pomocowe; • współpraca sąsiednich gmin, przykładowo przez wspólne inwestycje turystyczne: budowa tras turystycznych i szlaków z uwzględnieniem obiektów zabytkowych; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • możliwość promowania gminy jako miejsca czystego ekologicznie; • wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu; • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego	• brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • niestabilna polityka państwa; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych (niewpisanych do rejestru zabytków); • postępująca degradacja stanowisk archeologicznych; • konieczność prefinansowania projektów unijnych - brak środków w budżetach gmin, miast, powiatów; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem pieniędzy z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Według u.o.z.o.z. podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają gminy. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Ideą nadrzędną władz samorządowych Toszka w nawiązaniu do strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój miasta i gminy i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki gminnej.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego Toszka. GPOnZ wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić w przyszłości do wzmocnienia wizerunku gminy, jako zaplecza turystyczno-rekreacyjnego przemysłowego Śląska. Proponowane kierunki działań mają spowodować wyeksponowanie wartości związanych z tradycją i historią gminy, doprowadzić do wzrostu roli Toszka jako ważnego ośrodka kulturowego na mapie regionu i zwrócić uwagę na unikatowe wytwory materialnego i niematerialnego śląskiego dziedzictwa kulturowego, którego początki sięgają daleko głębiej, niż wiek XIX, wiek węgla i stali - epoka wielkiego przemysłowego boomu na Śląsku. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ.

W GPOnZ zostały opracowanych pięć priorytetów (Tabela nr 6). Jest to kontynuacja wyznaczonych priorytetów i kierunków działań Gminnego programu opieki na lata 2014-2017. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 u.o.z.o.z, Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji GPOnZ i przedstawiania ich Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność wcielenia ich w życie. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w trzeciej kolumnie tabeli.

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach wyznaczonych Priorytetów

PRIORYTET I. KONSEKWENTNE I PLANOWE REALIZOWANIE ZADAŃ KOMPETENCYJNYCH SAMORZĄDU DOTYCZĄCYCH OPIEKI NAD ZABYTKAMI JAKO POTWIERDZENIA UZNANIA ZNACZENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO DLA ROZWOJU GMINY TOSZEK			
LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
1	Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie	Aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek zagrożeń	Czy zaktualizowano Program
		Prowadzenie i regularne aktualizowanie gminnej ewidencji zabytków	Ilość dodanych/usuniętych obiektów, ilość przeprowadzonych aktualizacji
		Bieżąca współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków: - ustalanie wszelkich kwestii dotyczących zamku w Toszku a wymagających nadzoru konserwatorskiego	Forma współpracy, jakie działania podjęto, jakie podjęto ustalenia dla zamku w Toszku
2	Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków	Kontrola stanu technicznego zabytków, których właścicielem jest gmina Toszek i sporządzenie oceny stanu ich zachowania	Ilość dokonanych kontroli, dla ilu obiektów, wyniki kontroli, ocena stanu zachowania obiektów
		Okresowa kontrola stanu technicznego i instalacji budynków zabytkowych, których właścicielem jest gmina Toszek zgodnie z przepisami	Dla jakich obiektów dokonano kontroli, wyniki kontroli
3	Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków	Podjęmowanie interwencji wobec niszczonych (i degradowanych niewłaściwym użytkowaniem) obiektów zabytkowych	Ilość podjętych interwencji, jakich obiektów dotyczyły
		Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych), przykładowo poprzez założenie monitoringu	Ilość zrobionych zabezpieczeń, dla jakich obiektów, wysokość poniesionych środków na ten cel
		Określenie sposobów współpracy z policją i strażą pożarną w sprawie ochrony przeciwpożarowej i ochrony elementów zabytkowych	Czy określono sposoby współpracy, forma współpracy

PRIORYTET II. REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY TOSZEK JAKO WAŻNY CZYNNIK ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO			
LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
4	Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy Toszek	Ilość podjętych/zaplanowanych prac, dla jakich obiektów, wysokość zaplanowanych/poniesionych środków na ten cel
		Rewitalizacja najważniejszych obiektów zabytkowych: - współpraca z Parafią Rzymskokatolicką pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku przy realizacji projektu: „Prace konserwatorskie złożonych elementów na konstrukcji i snycerce ołtarza bocznego Matki Boskiej z Dzieciątkiem w kaplicy kościoła pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej”, współfinansowanego w ramach poddziałania 19.2. „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” i działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER objętego programem w zakresie Zachowanie dziedzictwa lokalnego w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020” - pomoc przy realizacji zadania dotyczącego wymiany żaluzji okiennych w zabytkowym kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku	Jakie podjęto działania, dla jakich obiektów, wysokość zaplanowanych/poniesionych środków na ten cel
		Montaż i utrzymanie iluminacji świetlnych zabytkowych obiektów	Ilość umieszczonych iluminacji, dla jakich obiektów, działania związane z ich utrzymaniem
5	Współpraca z użytkownikami i właścicielami budynków zabytkowych mająca na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania substancji mieszkaniowej	Współorganizacja lub uczestnictwo w szkoleniach dotyczących procedur prawnych związanych z finansowaniem zabytków, konserwacji, możliwości sposobów aplikowania o środki na zabytki	Forma współpracy przy szkoleniach, jakie szkolenia zorganizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział - ilość osób
		Doradztwo w postępowaniach związanych z pozyskaniem funduszy zewnętrznych: - wsparcie Parafii Rzymskokatolickiej przy złożeniu wniosku w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich pn. „Toszecka Albernia CAMINO”	Jakie działania podjęto, czy złożono wnioski, na jaki cel, czy pozyskano fundusze, na jaki cel i ile

6	Prowadzenie działań sanacyjnych w obrębie Gminy Toszek	Organizacja konkursów związanych z zagospodarowaniem, bądź rewaloryzacją cennych kulturowo obszarów w obrębie gminy Toszek	Ilość zorganizowanych konkursów, tematyka, ilość osób biorących udział, miejsce organizacji, osoby odpowiedzialne
7	Zachęcania sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych	Przeprowadzenie analizy możliwości prawnych, fiskalnych i innych, które pozwolą skutecznie zachęcać sektor prywatny do zagospodarowania obiektów zabytkowych	Jakie działania podjęto, jakie zrealizowano, kto zajmował się zadaniem
		Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje) oparte na miejscowych tradycjach	Forma wsparcia, jakie obiekty
		Zmiany sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji	Ilość obiektów przystosowanych do nowych funkcji, jakie funkcje
8	Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków	Uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych, jak i uczestnictwo w dokonywanych przez WUOZ wizjach i przeglądach obiektów zabytkowych	Jakie działania zaplanowano/podjęto, ilość wizji/przeglądów, dla jakich obiektów
PRIORYTET III. SPRAWNE I NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO			
LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
9	Wykorzystanie walorów kulturowych i przyrodniczych miasta w tworzeniu oferty turystycznej	Rozpowszechnianie wiedzy o szlakach kulturowych promujących zabytki na terenie regionu: - organizacja rajdów „Szlakiem zabytków Ziemi Toszeckiej” - realizacja projektu pn. „Wzrost atrakcyjności i promocji Gminy Toszek poprzez wyeksponowanie szlaku historyczno-zabytkowo-przyrodniczego i stworzenie kompleksowej oferty turystycznej” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020	Forma rozpowszechniania wiedzy, o jakich obiektach, sprawozdania ze zorganizowanych rajdów, imprez itp., ilość osób biorących udział, jakich obiektów zabytkowych dotyczyły

10	Wyznaczanie tras turystycznych i dydaktycznych (pieszych i rowerowych) wykorzystujących walory gminy Toszek	Wydłużenie istniejącej sieci tras rowerowych	Czy wydłużono trasy, o ile, w jakim zakresie
		Wyznaczenie ścieżek dydaktycznych uwzględniających walory przyrodnicze i krajobrazowe	Czy i ile wyznaczono ścieżek, jakich obiektów zabytkowych dotyczą
11	Integracja środowiska przyrodniczego i kulturowego w zagospodarowaniu przestrzeni	Prowadzenie prac porządkowo - pielęgnacyjnych na cmentarzach: - opieka nad grobem Alberta Langer, pomnikami ofiar wojny na cmentarzach parafialnych - kontynuacja prac związanych z opieką i porządkowaniem miejsc zabytkowych przez nauczycieli i uczniów Szkoły Podstawowej im. Królowej Jadwigi w Pniowie	Gdzie i jakie prace przeprowadzono, przy jakich obiektach, kto brał w nich udział
		Opieka nad miejscami pamięci narodowej: - współpraca z instytucjami sprawującymi opiekę nad miejscem upamiętnienia ofiar obozu NKWD w Toszku	Gdzie i jakie prace przeprowadzono, przy jakich obiektach, kto brał w nich udział
PRIORYTET IV. WYEKSPONOWANIE ZABYTEKÓW ORAZ WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH			
LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
12	Zwiększenie zakresu działań konserwatorskich w gminie, ukierunkowanych na otoczenie zabytku	Opracowanie studiów i projektów dotyczących rewaloryzacji zieleni miejskiej, nawierzchni czy elementów małej architektury wpływających na jakość przestrzeni publicznej	Czy opracowano dokumentację, dla jakich obiektów, kto brał udział w zadaniu
13	Promocja działań rewaloryzacyjnych równoznaczna z promocją gminy Toszek	Uczestnictwo w konferencjach i seminariach dotyczących ochrony zabytków i rewaloryzacji	Ilość konferencji i seminariów, ilość osób uczestniczących, czego dotyczyły
		Informowanie o działaniach rewaloryzacyjnych poprzez strony internetowe, media itp., udział w unijnych projektach powiązanych tematycznie: - strona internetowa gminy Toszek www.toszek.pl, Facebook gminy Toszek	Jakie podjęto działania, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, ilość odwiedzin stron www, Facebooka
		Współpraca z uczelniami wyższymi polegająca na wprowadzeniu problematyki środowiska kulturowego miasta i gminy do tematów prac dyplomowych: - współpraca z Instytutem Sztuki Uniwersytetu Opolskiego	Z jakimi uczelniami współpracowano, w jakim zakresie

14	Wykorzystanie mediów do popularyzacji zasobów kulturowych	Promocja w środkach masowego przekazu dziedzictwa kulturowego gminy Toszek oraz tematyki związanej z ochroną zabytków: - stała promocja zamku w Toszku i Centrum Ekspozycji Historycznych zamek w Toszku; promocja wystaw w gazetach i czasopiśmie, radiostacjach, Internecie, na portalach społecznościowych - promocja w prasie lokalnej, w gazecie samorządowej „Po troszku o Toszku”, „Nowiny Gliwickie”, „Strzelec Opolski”	Jakie działania zaplanowano/zrealizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, wysokość poniesionych środków
PRIORYTET V. DZIAŁANIA EDUKACYJNE SKIEROWANE DO SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W CELU BUDOWANIA TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ ORAZ PROMOCJA ZEWNĘTRZNA WARTOŚCI KULTUROWYCH REGIONU			
LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
15	Kształcenie i edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych na rzecz ochrony zabytków	Dążenie do organizacji nowych imprez dotyczących rocznic historycznych oraz kontynuowania dotychczas organizowanych: - Kontynuacja organizacji Dni Historii Pniowa, jako imprezy historyczno-edukacyjnej	Jakie imprezy zaplanowano/zorganizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, ilość uczestników
		Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu	Jak promowano, komu, czy miało to wpływ na jakieś zmiany, kto brał udział i czego te działania dotyczyły
		Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa: - Kontynuowanie obchodów EDD	Czy zorganizowano obchody, kto się tym zajmował, kto uczestniczył, jak wyglądało wydarzenie
		Wykorzystanie w działaniach promocyjnych gminy Toszek walorów kulturowych przy współpracy z organizacjami i fundacjami - współpraca z LGD Leśna Kraina, DFK Toszek, Towarzystwem Przyjaciół Ziemi Toszeckiej, IPN, innymi organizacjami	Jakie działania zaplanowano/zrealizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, ilość osób, wysokość poniesionych środków, forma współpracy
		Organizacja wystaw plenerowych promujących kulturę i dziedzictwo kulturowe w przestrzeniach publicznych na terenie gminy Toszek: - wystawy na toszeckim zamku oraz na płycie zabytkowego rynku poświęcone zabytkom i osobom, którzy kreowali markę gminy Toszek	

		Organizowanie i wspierania realizacji konkursów, wystaw, kiermaszy, festynów, rajdów z dziedzictwem kulturowym w tle: - systematyczne uzupełnianie ekspozycji historycznej dot. zamku w Toszku i okolicy w Centrum Ekspozycji Historycznych zamek w Toszku - organizowanie ze współpracy z Sołtysem i Radą Sołecką Kotulin corocznych festynów promujących dziedzictwo kulturowe oraz tradycje związane z dożynkami i kiermaszami bożonarodzeniowymi - Toszecki Jarmark Adwentowy, Toszecki Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej - organizowanie rajdów młodzieżowych - organizowanie spotkań z ciekawymi ludźmi, np. z pisarzem p. M. Sołtysek	
		Organizacja konkursów w szkołach dot. tematyki lokalnego dziedzictwa kulturowego: - konkurs o tematyce regionalnej i znajomości gwary w klasach VII-VIII, „Dzień Śląski” w Szkole Podstawowej im. Ireny Sendler w Toszku - konkurs plastyczny pt. „Zabytki gminy Toszek” - konkurs będzie organizowany cyklicznie każdego roku w latach 2018 - 2021. Kierowany będzie do dzieci przedszkolnych z gminy Toszek - coroczne szkolne uroczystości rocznicowe - 3 maja, 11 listopada - coroczny konkurs o ziemi toszeckiej - konkurs fotograficzny - dziedzictwo kulturowe ziemi toszeckiej	Ilość zorganizowanych konkursów, ich zakres, gdzie się odbywały i czego dotyczyły, kto brał w nich udział
		Realizacja w szkołach edukacyjnych programów związanych z ochroną zabytków i dziedzictwem kulturowym: - opracowanie programu wychowawczego szkoły i realizacja cyklu lekcji wychowawczych na temat historii Paczyny i gminy Toszek - udział uczniów Szkoły Podstawowej im. Ireny Sendler w Toszku w konkursie „Ratujemy zabytki naszej małej ojczyzny” - impreza cykliczna organizowana przez KANA Gliwice	Jakie działania podjęto, jakie zrealizowano, kto brał w nich udział, czego dotyczyły

		Promocja w środkach masowego przekazu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy oraz tematyki związanej z ochroną zabytków: - zamieszczanie informacji dotyczących konkursu plastycznego pt. „Zabytki gminy Toszek” w środkach masowego przekazu - prasa, strona internetowa przedszkola - Promocja w prasie lokalnej, w gazecie samorządowej „Po troszku o Toszku”, „Nowiny Gliwickie”, „Strzelec Opolski”	Forma promocji, gdzie, czego dotyczyły
		Bieżące uzupełnianie księgozbioru biblioteki gminnej o publikacje na temat historii i zabytków	Ile uzupełniono pozycji, jakie pozycje
16	Utworzenie bazy danych o niematerialnych zabytkach Gminy Toszek	Opracowanie strony internetowej poświęconej tradycjom i zwyczajom gminy i jej mieszkańców	Czy opracowano stronę, czego dotyczyły informacje
		Opracowanie wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, map, przewodników): - Rocznik Toszecki, foldery i mapy gminy Toszek	Ile opracowań powstało, czego dotyczą, kto brał udział
		Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji: - Toszecka mapa zabytków	Czy opracowano mapę, gdzie została umieszczona, jakie informacje posiada
		Punkty informacji turystycznej: - Recepcja CEH jest miejsce gdzie są dostępne informacje dot. miejscowych atrakcji turystycznych. Ta działalność będzie kontynuowana i systematycznie rozszerzana o oferty przyległych do naszej gminy atrakcji	Ilość osób odwiedzających punkty, jakie informacje można uzyskać z tych punktów
		Gromadzenie materiałów dotyczących zabytków gminy Toszek	Jakie materiały zgromadzono, gdzie, czego dotyczyły

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1) instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;

- wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane;
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska;
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;

2) instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym;
- ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych;
- ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizny;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP);

3) instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Toszek;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi;

4) instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

5) instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą u.o.z.o.z., dbałość o zabytek polega w szczególności na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

1) źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;

2) źródła zagraniczne:

- środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z u.o.z.o.z. dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 u.o.z.o.z. określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w przypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;

- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

1) Środki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ŚWKZ) - w jednym roku budżetowym wnioskodawca może wystąpić z wnioskiem o udzielenie dotacji lub refundacji do wszystkich ww. organów. Suma przyznanych dofinansowań nie może przekroczyć 100% kosztów zadania wskazanego we wnioskach. Zaleca się, aby składane wnioski zawierały jednakowe zakresy prac oraz pokrywające się kosztorysy. W przypadku uzyskania dofinansowania ze środków publicznych (dotacji bądź refundacji), wnioskodawca może wystąpić o kolejne dofinansowanie (dotację bądź refundację) na ten sam zakres prac dopiero po upływie 10 lat. Terminy składania wniosków: wniosek o dotację - do 28 lutego br., wniosek o refundację - do 30 czerwca br. Wnioskodawca może wystąpić z wnioskiem o udzielenie dotacji bądź refundacji w wysokości:

- a) do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- b) do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru w przypadku, jeżeli:
 - zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
 - zabytek wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
 - stan zachowania zabytku, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacja przyznawana przez ŚWKZ może obejmować wyłącznie prace wykonywane w roku złożenia wniosku na podstawie aktualnych pozwoleń.

2) Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 u.o.z.o.z. oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego - udzielane są na podstawie przyjętej uchwały nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Z budżetu Województwa Śląskiego mogą być udzielane dotacje celowe, zwane dalej „dotacjami”, na planowane w danym roku kalendarzowym prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zwane dalej „pracami”, przy zabytkach znajdujących się w województwie śląskim, wpisanych do rejestru zabytków.

Celem udzielania dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego. Wysokość środków na zadanie określone w ust. 1 określa corocznie Sejmik Województwa Śląskiego w uchwale budżetowej. Dotacja może być udzielona każdemu kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa § 1 ust. 1, z wyłączeniem zabytków będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, które są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki. Warunkiem udzielenia dotacji jest złożenie wniosku przez uprawniony podmiot.

Dotacje z budżetu Powiatu Gliwickiego - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XV/136/2016 Rady Powiatu Gliwickiego z dnia 25 lutego 2016 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Gliwickiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wielkość środków finansowych przeznaczonych w roku budżetowym na prace lub roboty określa uchwała budżetowa Powiatu Gliwickiego na dany rok.

3) Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 u.o.z.o.z. oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu gminy Toszek - zasady udzielania dotacji określa Uchwała nr XLV/494/2014 z dnia 28 maja 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz Uchwała nr XLV/513/2014 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 17 września 2014 r. zmieniającą uchwałę w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Niniejsza uchwała konkretyzuje te postanowienia stawiając sobie za cel inicjowanie szerzej pojętej akcji konserwatorskiej poprzez wspieranie i uzupełnianie działań podjętych przez właścicieli lub posiadaczy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków - dla zapewnienia ochrony i konserwacji najbardziej wartościowych elementów substancji zabytkowej, mających istotne znaczenie w kreowaniu wizerunku gminy. Wnioski należy kierować do Burmistrza Toszka, w terminie do 15 września roku poprzedzającego rok budżetowy.

4) Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji.

Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów oraz obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

5) Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013-2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

NFOŚiGW z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

6) Program Dom Kultury+

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

1) Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017

a) Programy na 2017 r. w ramach dziedzictwa kulturowego:

- kolekcje muzealne,
- wspieranie działań muzealnych,
- kultura ludowa i tradycyjna,
- ochrona zabytków,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- miejsca Pamięci Narodowej za Granicą,
- badanie polskich strat wojennych;

2) Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

3) Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:

- a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b u.o.z.o.z. oraz w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

1) Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

2) Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014-2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

3) Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

W latach 2009-2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

4) Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014-2020

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014-2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa śląskiego.

Program składa się z 10 Osi Priorytetowych, na realizację których przeznaczone zostanie 1,6 mld euro. Zdecydowana większość środków ok. 72% całkowitej alokacji przeznaczonej na Program pochodzić będzie z EFRR. 1,15 mld zostanie przeznaczone na rozwój potencjału społeczno - gospodarczego poprzez wspieranie projektów zakładających wzrost zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, rozbudowę infrastruktury wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej, poprawę ochrony środowiska. Pozostałe 28% czyli ok. 450 mln euro budżetu Programu pochodzące z EFS. ukierunkowanych zostanie na wyrównywanie szans na rynku pracy, wzrost zatrudnienia, inwestycje w kapitał ludzki. W ramach osi priorytetowej V. Ochrona Środowiska i Efektywne Wykorzystanie Zasobów przewiduje, priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, cel szczegółowy priorytetu to ochrona dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury, wspierane będą działania, polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy obiektach stanowiących zasób dziedzictwa kulturowego regionu i w ich otoczeniu wraz z promocją obiektu.

Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń. Ponadto, wsparcie dotyczyć będzie rozwoju zasobów kultury, w tym między innymi dotyczące budowy, przebudowy i renowacji obiektów instytucji kultury oraz zakupu trwałego wyposażenia wpływającego na unowocześnienie tych obiektów.

W ramach osi priorytetowej V RPO WSL 2014-2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego 6c wyznaczono jeden cel szczegółowy: zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu. Środki będą skoncentrowane na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wpisanych do rejestru śląskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków, Szlaku Zabytków Techniki, ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także w mniejszym stopniu na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego. Wspierane będą następujące przedsięwzięcia:

- prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

- prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki.

Maksymalna wartość pojedynczego projektu w obszarze kultury wynosi 5 mln EUR kosztów całkowitych.

Realizacja zaprogramowanych działań przyczyni się do poprawy konkurencyjności regionalnej gospodarki poprzez zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów kulturowych. Dzięki realizacji priorytetu, zgodnie z założeniami, na wsparcie do 2023 r. może liczyć co najmniej 40 obiektów zabytkowych lub ich zespołów.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014-2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

10. Realizacja i finansowanie przez Gminę Toszek z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z u.o.z.o.z., na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Toszek;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gmina Toszek;

Gmina Toszek jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 32 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 9 obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 7). W miarę możliwości

gmina zobowiązuje się do sprawowania opieki nad tymi obiektami, poprzez utrzymywanie ich w dobrym stanie technicznym, finansowania i przeprowadzania remontów oraz bieżących konserwacji.

Gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Tabela nr 7. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy Toszek

lp.	Adres	Obiekt
1	Toszek, Rynek	Figura wolnostojąca Święty Jan Nepomucen na Rynku
2	Toszek, ul. Zamkowa 10	Zamek obronny wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym
3	Miasto Toszek, ul. Strzelecka 23	Dom Dolny
4	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 2	Ratusz
5	Toszek, teren zamku	Stanowisko archeologiczne wielokulturowe oraz grodzisko
6	Ciochowice	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko
7	Toszek	Obora murowana, klasycystyczna
8	Pniów	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne
9	Wilkowiczki	Stanowisko archeologiczne nr 1 - cmentarzysko kultury łużyckiej
10	Toszek, ul. Strzelecka	Zespół obiektów przemysłowych - spichlerz
11	Toszek, ul. Dworcowa 21	przedszkole
12	Toszek, pl. Kościelny	Budynek mieszkalny
13	Toszek, ul. Wolności 11a	Budynek mieszkalny
14	Toszek, ul. Wolności 13	Budynek mieszkalny
15	Toszek, ul. Dworcowa 27	Szkoła
16	Toszek, ul. Dworcowa/ul. Polna	kapliczka wnękowa
17	Toszek, ul. Gliwicka/ ul. Wielowiejska	kapliczka domkowa pw. Matki Boskiej Piekarskiej
18	Sarnów, ul. Wiejska	krzyż przydrożny z postacią Jezusa
19	Sarnów, ul. Wiejska	sygnaturka
20	Proboszczowice, ul. Nogowczycka	krzyż przydrożny
21	Płużniczka, ul. Strzelecka/ ul. Wiejska	krzyż przydrożny
22	Pawłowice, ul. Wiejska	krzyż przydrożny
23	Paczynka, ul. Wiejska	kapliczka domkowa
24	Paczynka, ul. Wiejska	krzyż przydrożny
25	Paczyna, ul. Wiejska/ul. Leśna	krzyż przydrożny
26	Ligota Toszecka, ul. Kotulińska/ Laura	kapliczka słupowa

27	Kotulin Mały, ul. Nogowczycka/ul. Skalna	krzyż przydrożny
28	Kotulin, ul. Gliwicka 13	Dwór
29	Toszek, ul. Wielowiejska	cmentarz ewangelicki, obecnie cmentarz komunalny
30	Toszek, ul. Wielowiejska (dawny cmentarz ewangelicki)	kapliczka
31	Wilkowiczki, ul. Toszecka/ ul. Leśna	kapliczka neogotycka

**Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków*

Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

W budżecie gminy Toszek zabezpieczane są środki przeznaczone na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W 2014 r. zabezpieczono środki w wysokości: 30.000, zł, z tego na dotacje celowe przeznaczono kwotę: 29.811,22 zł z przeznaczeniem na dofinansowanie realizacji zadania pn. „Wymiana kinkietów oświetlających główną nawę Kościoła z dwuświecznikowych na trzyświecznikowe i z jednoświecznikowych na dwuświecznikowe wraz z wymianą kinkietów oświetlających nawy boczne i obrazy stacji Drogi Krzyżowej z jednoświecznikowych na dwuświecznikowe” w wysokości: 14.811,22 zł dla Parafii Rzymskokatolicką p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku z siedzibą w Toszku, ul. Zamkowa 1 oraz dofinansowanie realizacji zadania pn. „Prace remontowo-konserwatorskie XVII-wiecznej drewnianej dzwonnicy” dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Marcina Biskupa w Paczynie w wysokości: 15.000,00 zł, jak również na rok 2015, 2016 i 2017 zabezpieczono środki w wysokości 50.000,00 zł, z tym że na rok 2015 i 2016 nie wpłynęły żadne wnioski o przyznanie dotacji celowej, natomiast w roku 2017 przyznano dotację celową na złożony wniosek w wysokości: 10.000,00 zł z przeznaczeniem na prace konserwatorskie barokowego obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem tzw. „Toszeckiej” polegających na zabezpieczeniu i wzmocnieniu substancji zabytkowej dzieła sztuki w ramach zadania pn.: „Prace konserwatorskie obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem (tzw. „Toszeckiej”)” przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków pod nr B/627/92 dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku z siedzibą w siedzibą w Toszku, ul. Zamkowa 1.

Wysokość środków uzależniona jest od możliwości finansowych gminy Toszek oraz od posiadanej wiedzy, czy złożone są wnioski do realizacji na kolejny rok budżetowy. Zasady udzielania dotacji określa Uchwała nr XLV/494/2014 z dnia 28 maja 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz Uchwała nr XLV/513/2014 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 17 września 2014 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac

konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Poza wyżej wymienionymi zadaniami gmina poniosła następujące wydatki w zakresie ochrony opieki nad zabytkami:

Rok 2016 (suma 240.570,37 zł):

- 1) „Budowa kotłowni gazowej o mocy 2 x12kW w miejscu istniejącej kotłowni olejowej w budynku zamku oraz zabudowy kotła gazowego 2-funkcyjnego o mocy 24kW w budynku administracyjnym wraz z instalacją gazową na terenie Centrum Kultury „Zamek w Toszku przy ul. Zamkowej 10 (dz. nr 26) 16.000,00 zł. brutto z tego 5.000,00 zł. brutto w ramach dofinansowania udzielonego przez Powiat Gliwicki;
- 2) Prace w budynku Urzędu Miejskiego w Toszku - 224.570,37 zł:
 - wykonanie instalacji ppoż., oddymiania i oświetlenia awaryjnego parteru oraz piwnic - 57.180,37 zł
 - opracowanie programu postępowania konserwatorskiego dla remontu detalu elewacji - 7.380,00 zł,
 - opracowanie projektu instalacji ppoż., oświetlenia awaryjnego dla całego budynku - 8.610,00 zł,
 - rozpoczęcie modernizacji parteru (przystosowanie dla potrzeb osób niepełnosprawnych) - 151.400,00 zł.

Rok 2017:

- 1) Prace w budynku Urzędu Miejskiego w Toszku:
 - projekt modernizacji I-go i II-go piętra budynku Urzędu Miejskiego w Toszku;
 - zakończenie modernizacji parteru (przystosowanie dla potrzeb osób niepełnosprawnych);
- 2) Budynek przy ul. Strzeleckiej 23 - rozpoczęcie modernizacji dachu;
- 3) Budynek zamku:
 - 255.614,50 zł na realizację projektu wymiany ogrzewania pn. „Modernizacja systemu grzewczego zabytkowego obiektu infrastruktury turystycznej „Zamek w Toszku””,
 - wykonanie zabezpieczenia osuwającego się muru dziedzińca zamkowego (opracowanie ekspertyzy , wykonanie prac).

W kolejnych latach gmina planuje wykonać następujące zadania w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

Lata 2018-2021:

- 1) Budynek zamku - około 1.520.000,00 zł:
 - remont muru okalającego zamek (trwa szacowanie kosztów),
 - remont budynku bramnego (około 1.000.000,00 zł),
 - wykonanie ścieżki na terenie parku wzgórza zamkowego (około 500.000,00 zł),
 - wykonanie wentylacji w kuchni (około 20.000,00 zł);
- 2) Budynek Urzędu Miejskiego w Toszku:
 - remont zegarów na wieży,
 - remont cokołu,

- remont łazienek I-go i II-go piętra,
 - wykonanie instalacji ppoż. i oświetlenia awaryjnego dla I-go i II-go piętra,
 - modernizacja I-go i II-go piętra;
- 3) Budynek przy ul. Strzeleckiej 23:
- zakończenie modernizacji dachu.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2018-2020 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (przykładowo procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac).

Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłoby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Toszku.
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach.
17. Gminny program opieki nad zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2014- 2017, Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA.
18. F. TRIEST, Topographischen Handbuch von Oberschlesien., 1865, s. 805.
19. E. KLOS, M. RODE, W. STEPF, Die Bau u. Kunstlenkmaler des kreises Tost - Gleiwitz, Breslau 1943.
20. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce., T. VI, z. 5: Powiat Gliwicki., Warszawa 1966.
21. E. WIECZOREK, K. SOIDA, Koleją wąskotorową do Rud., Katowice 2002.
22. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX w., p. red. E. Chojeckiej, Katowice 2004.
23. Zabytki Sztuki w Polsce. Śląsk., Warszawa 2006.
24. www.nimoz.pl.
25. www.stat.gov.pl/gus.
26. www.isap.sejm.gov.pl.

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Toszek.
3. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Toszek.
4. Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków gminy Toszek.
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.
6. Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach wyznaczonych Priorytetów.
7. Tabela nr 7. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy Toszek.
8. Rysunek nr 1. Obszar wyznaczony do rewitalizacji.
9. Rysunek nr 2. Procentowy podział własności obiektów zabytkowych.
10. Zdjęcia nr 1, 2, 3, 4. Ratusz oraz Rynek w Toszku.
11. Zdjęcia nr 5, 6, 7. Zamek w Toszku.
12. Zdjęcia nr 8, 9. Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku.
13. Zdjęcie nr 10. Kościół pw. świętej Barbary w Toszku.
14. Zdjęcie nr 11. Kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej.
15. Zdjęcie nr 12. Dzwonnica przy kościele pw. św. Marcina w Paczynie.
16. Zdjęcie nr 13. Dwór w Paczynie.
17. Zdjęcie nr 14. Pałac w Kotliszowicach.